

ЛОЯЛЬНІСТЬ ПІД ПРИМУСОМ

Аналітичний звіт
про переслідування за
“дискредитацію” російської армії
в окупованому Криму

ЛОЯЛЬНІСТЬ ПІД ПРИМУСОМ

Аналітичний звіт
про переслідування за
“дискредитацію” російської армії
в окупованому Криму

Матеріал підготовлено за фінансової підтримки
National Endowment for Democracy (NED).
Зміст публікації відображає позицію авторів і не
обов'язково збігається з позицією NED.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	6
РОЗДІЛ 2. МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ПРАВА НА СВОБОДУ ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ ТА ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД	
2.1. Право на свободу вираження поглядів.....	10
2.2. Право на справедливий суд.....	12
2.3. Норми міжнародного гуманітарного права щодо забезпечення права на справедливий суд на окупованій території.....	13
РОЗДІЛ 3. НОРМАТИВНЕ ЗАКРІПЛЕННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА «ДИСКРЕДИТАЦІЮ» ЗС РФ У ЗАКОНОДАВСТВІ РФ	
3.1. Еволюція інституту відповідальності за «дискредитацію» ЗС РФ.....	15
3.2. Позиція Конституційного суду РФ.....	18
РОЗДІЛ 4. МЕТА ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА «ДИСКРЕДИТАЦІЮ» ЗС РФ.....	21
РОЗДІЛ 5. АНАЛІЗ ПРАКТИКИ РОЗГЛЯДУ СПРАВ ЗА СТАТТЕЮ 20.3.3 КПАП РФ: СТАТИСТИЧНІ ДАНІ, ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПОРУШЕННЯ, ТЕНДЕНЦІЇ.....	23
5.1. Динаміка кількості судових рішень, ухвалених у справах за статтею 20.3.3 КПАП РФ.....	24
5.2. Розподіл «правопорушників» за ознакою статі.....	28
5.3. Розподіл «правопорушників» за територіальним походженням.....	30
5.4. Публікація текстів постанов у відкритому доступі.....	32

5.5. Відсутність інформації про суть правопорушення в тексті постанови.....	36
5.6. Суб'єкти виявлення правопорушення та доказова база в справах. «Кримський СМЕРШ».....	37
5.7. Дотримання строків давності притягнення до відповідальності.....	41
5.8. Участь «правопорушників» у судовому засіданні.....	43
5.9. Призначення адміністративних покарань. Призначення покарань з урахуванням визнання вини та пом'якшувальних обставин.....	45
5.10. Тривалість судового розгляду справ.....	50
5.11. Процедура оскарження та участь захисників у справах.....	51
5.12. Кримінальні провадження проти осіб, раніше притягнутих до адміністративної відповідальності за «дискредитацію» ЗС РФ.....	56
РОЗДІЛ 6. ПЕРЕСЛІДУВАННЯ ЗА «ДИСКРЕДИТАЦІЮ» ЗС РФ ЯК ОДИН ЗІ СКЛАДНИКІВ ПОЛІТИКИ РФ, СПРЯМОВАНОЇ НА ПРИДУШЕННЯ СВОБОДИ ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ.....	58
РОЗДІЛ 7. РОЛЬ ДЕРЖАВНИХ ІНСТИТУЦІЙ ТА ВИЩИХ ПОСАДОВИХ ОСІБ У ФОРМУВАННІ Й РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ ПРИДУШЕННЯ СВОБОДИ ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ (НА ПРИКЛАДІ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА «ДИСКРЕДИТАЦІЮ» ЗС РФ).....	61
РОЗДІЛ 8. ОГЛЯД НАЙБІЛЬШ ПОКАЗОВИХ І НЕСТАНДАРТНИХ ВИПАДКІВ ПРИТЯГНЕННЯ ДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА «ДИСКРЕДИТАЦІЮ» ЗС РФ.....	71
ВИСНОВКИ.....	76
РЕКОМЕНДАЦІЇ.....	80
ПРИМІТКИ.....	84

ВСТУП

Після початку збройної агресії Російської Федерації на всіх українських територіях, що опинилися під її контролем, зокрема в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі, під заборону потрапили фактично будь-які прояви нелояльності до окупаційної влади. Зокрема, ідеться про антивладні висловлювання, публічне засудження агресії Росії проти України, підтримку Збройних Сил України, використання жовто-блакитної символіки, участь в антивоєнних зібраннях й одиночних пікетах, жертви на гуманітарні ініціативи, а також музику чи розмови в публічному просторі з критикою російської влади тощо.

Одним із ключових інструментів контролю та придушення інакодумства стало запровадження адміністративної відповідальності за так звану дискредитацію Збройних сил Російської Федерації (стаття 20.3.3 Кодексу Російської Федерації про адміністративні правопорушення, КпАП РФ). До цієї категорії віднесені будь-які публічні дії або висловлювання, які не відповідають офіційній позиції держави щодо законності й характеру використання ЗС РФ, а покарання за них може отримати будь-яка особа — від громадян України, іноземців та осіб без громадянства, які проживають на окупованих територіях, до російських громадян, включно з колонізаторами, які незаконно там перебувають. Як результат, саме поняття «дискредитація» отримало широке трактування. Запроваджений механізм, який поєднує відповідальність за «дискредитацію» у вигляді адміністративного правопорушення з подальшою можливістю кваліфікації подібних повторних дій як злочину за кримінальним кодексом, створює атмосферу страху, звужуючи простір для свободи вираження поглядів до мінімуму.

У цьому аналітичному звіті досліджено, як запроваджена Російською Федерацією політика притягнення до відповідальності за «дискредитацію» ЗС РФ перетворила тимчасово окупований Кримський півострів на простір системного придушення свободи слова та будь-яких проявів проукраїнської позиції. Основними інструментами цієї політики стали стаття 20.3.3 КпАП РФ та статті 207.3, 280.3 та 284.2 Кримінального кодексу РФ (КК РФ). По суті, це законодавчі інструменти криміналізації критики війни, дій російських збройних, силових структур і політичного керівництва держави-агресора. Аналіз правозастосування цих норм свідчить про те, що їхня мета полягає не в охороні громадського порядку чи військовій дисципліні, а придушенні антивоєнних висловлювань і будь-яких форм публічної незгоди з міжнародно визнаним фактом агресії РФ проти України та численними міжнародними злочинами, які ЗС РФ вчиняють у межах так званої Спеціальної військової операції («СВО»). У результаті будь-яка критика або навіть демонстративне дистанціювання від офіційної позиції влади штучно перетворюється на адміністративно чи кримінально карану поведінку, а саме поняття дискредитації набуває максимально розмитого, політично мотивованого змісту.

Запущений механізм придушення свободи вираження поглядів працює на кількох рівнях одночасно. Розмиваючи саму межу між критикою та

«дискредитацією», він, з одного боку, слугує інструментом «легалізації» війни в очах, зокрема, мешканців окупованих територій, а з іншого — формує атмосферу постійного страху, коли навіть нейтральні або символічні дії загрожують переслідуванням. Під покарання підпадають не лише особи, які відкрито не сприймають війну, а й ті, чиї дії або висловлювання формально навіть не суперечать загальній політиці окупаційної влади, проте залежно від контексту згадування «СВО» одночасно з Україною можуть трактуватися як «дискредитація».

Особливість цього механізму полягає у високому рівні охолоджувального ефекту, адже кошти, отримані Росією у вигляді штрафів, поповнюють її державний бюджет і можуть використовуватися для фінансування війни. Це суттєво впливає на тих, хто готовий відкрито висловлювати свою незгоду із «СВО», але перспектива сплатити штраф значного розміру, який може бути використаний для продовження ведення війни та вбивства українських громадян, виступає серйозним стримувальним фактором.

На тимчасово окупованому Кримському півострові зазначена політика набула особливо огидного репресивного характеру через відсутність реальних механізмів захисту, повну підконтрольність судів і силових структур державній владі, вибіркове застосування норм, встановлення фактів «правопорушень» через тотальний контроль за онлайн-активністю та повсякденним життям людей, а також каральну логіку тлумачення будь-яких проукраїнських проявів¹. Усі ці чинники формують середовище, де право фактично витіснене свавіллям. Аналіз законодавчих змін, судових рішень та практики органів правопорядку щодо переслідування за «дискредитацію» демонструє, що йдеться не про поодинокі зловживання, а цілісну, системну політику придушення свободи вираження поглядів, яку свідомо формує та реалізує держава.

Окрему увагу в аналітичному звіті приділено взаємозв'язку адміністративних проваджень за статтею 20.3.3 КпАП РФ із кримінальними справами за «повторну дискредитацію» та «фейки про армію», а також із позаправовими механізмами тиску на населення окупованого Криму та Севастополя — від пропагандистських телеграм-каналів до заохочення доносів. Разом усі ці елементи формують цілісну систему, спрямовану на монополізацію інформаційного простору, залякування населення, придушення антивоєнних, проукраїнських та антивладних проявів.

Запровадження відповідальності за «дискредитацію» та її системне застосування протягом останніх більш як чотирьох років — з 2022 року — виходить далеко за межі допустимих обмежень, дозволених державі в умовах збройного конфлікту з міркувань безпеки, і фактично становить складову частину цілеспрямованої політики придушення свободи вираження поглядів, масштаб якої продовжує зростати та суттєво впливати на життя населення окупованих територій.

Ще однією ціллю цього звіту є створення доказової бази для притягнення в майбутньому до відповідальності осіб, винних у формуванні та реалізації згаданої політики, спрямованої на порушення основоположних прав людини, зокрема за вчинення злочину проти людяності у формі дискримінаційного переслідування.

РОЗДІЛ 1

Методологія дослідження

Цей звіт засновано на проведеному командою ГО «Регіональний центр прав людини» моніторингу рішень окупаційних судів першої інстанції, які діють на території АР Крим та міста Севастополя, ухвалених за статтею 20.3.3 КпАП РФ та наявних у відкритому доступі. Ця стаття передбачає відповідальність за *«публічні дії, спрямовані на дискредитацію використання Збройних сил Російської Федерації з метою захисту інтересів Російської Федерації та її громадян, підтримання міжнародного миру й безпеки або виконання державними органами Російської Федерації своїх повноважень із зазначеною метою, надання добровольчими формуваннями, організаціями або особами сприяння у виконанні завдань, покладених на Збройні сили Російської Федерації або Війська національної гвардії Російської Федерації»*.

Предмет дослідження — аналіз практики ухвалення зазначеними судами рішень за статтею 20.3.3 КпАП РФ та оцінка наслідків переслідування постраждалих осіб за «дискредитацію».

Основні **цілі** дослідження:

- визначити мету впровадження відповідальності за «дискредитацію» ЗС РФ;
- системно проаналізувати практику застосування статті 20.3.3 КпАП РФ на тимчасово окупованій РФ території Кримського півострова;
- оцінити характер, масштаб і наслідки порушень прав людини внаслідок переслідувань осіб за «дискредитацію» ЗС РФ, зокрема права на свободу вираження поглядів та поєднаного із цим права на справедливий суд;
- визначити основні тенденції, спільні для більшості розглянутих справ, проаналізувати та оцінити їх;
- визначити характерні риси та описати державну політику РФ, спрямовану на придушення свободи слова на тимчасово окупованих територіях;
- визначити коло осіб, відповідальних за формування та реалізацію зазначеної політики.

Для досягнення зазначених цілей автори поставили перед собою такі **завдання**:

- проаналізувати судові рішення та практику застосування статті 20.3.3 КпАП РФ щодо осіб на тимчасово окупованих територіях АР Крим та міста Севастополя;
- визначити, які саме висловлювання та/або медіаматеріали були кваліфіковані як порушення статті 20.3.3 КпАП РФ;
- виокремити елементи державної політики та визначити суб'єкти, відповідальні за її впровадження, на основі аналізу практики застосування статті та пов'язаних нормативних актів;
- оцінити відповідність переслідувань за «дискредитацію» ЗС РФ міжнародним стандартам прав людини та принципам свободи слова;
- проаналізувати дотримання права на справедливий суд у справах про «дискредитацію» ЗС РФ, визначити наявні процесуальні порушення та їхній вплив на результати розгляду.

Для реалізації визначеної мети та поставлених завдань з огляду на характер та обсяг дослідження автори використовували різні **методи**, зокрема:

- вивчення процесуальних документів, що дозволило отримати системне та правдиве уявлення про практику притягнення осіб на тимчасово окупованій території Кримського півострова до адміністративної відповідальності за «дискредитацію» ЗС РФ;
- проведення анонімних інтерв'ю з адвокатами, які представляли інтереси притягнутих до адміністративної відповідальності за «дискредитацію» ЗС РФ осіб²;
- історичний метод, який дозволив вивчити явище переслідування осіб за статтею 20.3.3 КпАП РФ у динаміці і водночас врахувати історичні події, що могли впливати на посилення репресивних механізмів та кількість ухвалених рішень;
- метод формальної логіки, спрямований на вивчення та дослідження нового явища — переслідування за «дискредитацію» ЗС РФ;
- різні форми аналізу для того, щоб виокремити, систематизувати та дослідити окремі аспекти переслідування за «дискредитацію» ЗС РФ.

Незважаючи на вибірковий підхід та обмежену кількість адвокатів, які погодилися на інтерв'ю, результати спілкування з ними включені до цього звіту, оскільки вони загалом збігаються з даними аналізу судових рішень та підтверджують висновки авторів звіту про використання переслідування за «дискредитацію» ЗС РФ як інструменту боротьби з нелояльним населенням окупованих територій та придушення свободи вираження поглядів.

У межах дослідження були проаналізовані рішення 28 окупаційних судів:

АР КРИМ

Суд ³	Кількість рішень
Алуштинский городской суд Республики Крым	14
Армянский городской суд Республики Крым	495
Бахчисарайский районный суд Республики Крым	23
Белогорский районный суд Республики Крым	11
Джанкойский районный суд Республики Крым	176
Евпаторийский городской суд Республики Крым	64
Железнодорожный районный суд г. Симферополя Республики Крым	21
Керченский городской суд Республики Крым	43
Киевский районный суд г. Симферополя Республики Крым	198
Кировский районный суд Республики Крым	23
Красногвардейский районный суд Республики Крым	16
Красноперекопский районный суд Республики Крым	9
Ленинский районный суд Республики Крым	30
Нижнегорский районный суд Республики Крым	8
Первомайский районный суд Республики Крым	7
Раздольненский районный суд Республики Крым	10
Сакский районный суд Республики Крым	52
Симферопольский районный суд Республики Крым	18

Советский районный суд Республики Крым	5
Судакский городской суд Республики Крым	26
Феодосийский городской суд Республики Крым	62
Центральный районный суд г. Симферополя Республики Крым	27
Черноморский районный суд Республики Крым	12
Ялтинский городской суд Республики Крым	69

м. Севастополь

Суд	Кількість рішень
Балаклавский районный суд города Севастополя	6
Гагаринский районный суд города Севастополя	35
Ленинский районный суд города Севастополя	49
Гагаринский районный суд города Севастополя	20

Загальна кількість досліджених судових рішень — **1529**. Під час моніторингу також виявлено чотири справи про притягнення до відповідальності посадових та юридичних осіб. Для забезпечення однорідності вибірки та запобігання можливим статистичним викривленням вони не ввійшли до подальшого аналізу.

РОЗДІЛ 2

Міжнародні стандарти права на свободу вираження поглядів та права на справедливий суд

2.1. Право на свободу вираження поглядів

Право на свободу вираження поглядів — це наріжний камінь для розбудови будь-якого демократичного суспільства⁴ та всебічного розвитку індивіда⁵. Окрім того, воно тісно пов'язане з іншими правами та свободами, є передумовою для їх здійснення⁶. Свобода вираження поглядів переплітається з такими правами, як свобода думки, совісті і релігії, право на повагу до приватного і сімейного життя; є передумовою для здійснення права обирати та бути обраним, свободи об'єднань і асоціацій тощо⁷.

У зв'язку із цим право на свободу вираження поглядів закріплене в усіх основних документах із прав людини. Так, Загальна декларація прав людини проголошує:

Кожна людина має право на свободу переконань і на вільне їх виявлення; це право включає свободу безперешкодно дотримуватися своїх переконань та свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів⁸.

Ухвалена в 1948 році, Декларація є актом м'якого права, тобто має лише рекомендаційний характер. Та з огляду на особливу значущість її норми на сьогодні вважаються звичаєвими. У 1950 році на регіональному рівні Європи з'явився юридично обов'язковий, а не декларативний документ із прав людини — Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини), якою, зокрема, встановлено:

Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів⁹.

На універсальному рівні свободу вираження поглядів як юридично захищене право було закріплено в Міжнародному пакті про громадянські та політичні права 1966 року, який проголосив:

1. Кожна людина має право безперешкодно дотримуватися своїх поглядів.
2. Кожна людина має право на вільне вираження свого погляду; це право включає свободу шукати, одержувати і поширювати будь-яку інформацію та ідеї, незалежно від державних кордонів, усно, письмово чи за допомогою друку або художніх форм вираження чи іншими способами на свій вибір¹⁰.

Подібні положення містять й інші регіональні договори з прав людини, зокрема Африканська хартія прав людини і народів (стаття 9), Американська конвенція з прав людини (стаття 13), Декларація з прав людини Асоціації держав Південно-Східної Азії (пункт 23).

Свобода вираження поглядів охоплює:

- а) право мати ті чи інші погляди (*freedom of opinion*) та
- б) право вільно їх виражати в будь-який спосіб (*freedom of expression*)¹¹.

Право мати ті чи інші погляди за жодних обставин не може піддаватися будь-яким обмеженням¹². Державам заборонено криміналізувати дотримання певних думок¹³, так само недопустимі переслідування, арешт чи покарання особи за те, що вона дотримується певної думки¹⁴.

Право вільно виражати свої погляди може охоплювати коментування як приватних, так і публічних подій, політичний дискурс, викладання, релігійну полеміку, мистецтво тощо¹⁵. Захист свободи вираження поглядів розповсюджується навіть на ті думки та коментарі, які можуть справити враження «глибоко образливих»¹⁶.

Утім, право вільно виражати свої погляди може також піддаватися обмеженням, але із суворим дотриманням вимог міжнародного права. Такі обмеження повинні:

по-перше, бути передбаченими законом, текст якого має бути доступним і чітким;

по-друге, мати законну мету;

по-третє, бути пропорційними до поставленої законної мети¹⁷, тобто не бути надмірними: держави мають запроваджувати найбільш м'які обмеження з усіх можливих¹⁸.

Законною метою обмеження права на свободу вираження поглядів може бути:

- захист прав та репутації інших осіб;

- захист публічного порядку (національна безпека, запобігання вчиненню злочину, авторитет та безсторонність судів тощо);
- захист громадського здоров'я та моралі¹⁹.

При цьому незгода з політикою посадових осіб (навіть найвищого рівня) не може каратися під приводом захисту їхніх прав та репутації, адже в демократичному суспільстві будь-яка посадова особа може легітимно піддаватися критиці²⁰. Своєю чергою в правозастосовній практиці РФ у контексті відповідальності за «дискредитацію» ЗС РФ суди також розглядають справи, що містять критику владної верхівки, висловлювання на підтримку України і напряду можуть не стосуватися російської армії. Комітет ООН з прав людини виразив свою стурбованість щодо законів, які так чи інакше карають осіб за негативні коментарі чи критику посадових осіб²¹, у тому числі й збройних сил²². Заборона криміналізації зазначених діянь підтримана також і регіональними стандартами, наприклад Африканська комісія з прав людини та народів висловила із цього приводу у своїй Резолюції № 169 від 24 листопада 2010 року.

2.2. Право на справедливий суд

Право на справедливий суд — це комплексне право особи, яке охоплює низку юридичних гарантій і принципів. Воно передбачає²³:

- рівність перед судом чи будь-яким іншим трибуналом;
- справедливий процес, включно з критерієм публічності;
- незалежність та безсторонність суду;
- презумпцію невинуватості;
- розумність строків судового розгляду;
- право бути вичерпно і своєчасно поінформованим про характер і причини обвинувачення зрозумілою мовою;
- право на перекладача;
- право захищати себе перед судом особисто чи через представника;
- право на професійну правничу допомогу;
- право допитувати свідків або вимагати, щоб їх було допитано;
- право не свідчити проти себе;
- право на оскарження судового рішення;
- право отримати компенсацію в разі неправомірного засудження чи засудження внаслідок судової помилки;

- право не бути повторно притягнутим до відповідальності за те саме діяння (*ne bis in idem*).

Право на справедливий суд — одна з найважливіших процесуальних гарантій утвердження принципу верховенства права²⁴ та пов'язане з принципом законності. Останній містить два основні елементи: 1) немає злочину без закону (*nullum crimen sine lege*) та 2) немає покарання без закону (*nulla poena sine lege*)²⁶. Притягнення особи до відповідальності повинно відбуватися суворо відповідно до процедури, що чітко регламентована законом. Нікого не може бути покарано за діяння, яке на час його вчинення не було забороненим згідно з національним або міжнародним правом, тобто ретроспективне застосування закону неприпустиме.

Випадки обмеження публічності судового розгляду чітко регламентовані міжнародними стандартами. До них належать:

- 1) захист публічного порядку (моралі, громадського порядку чи державної безпеки в демократичному суспільстві);
- 2) захист інтересів приватного життя сторін (таємниця усиновлення, провадження в справах стосовно сімейних спорів або стосовно неповнолітніх тощо);
- 3) інші обставини, коли, на думку суду, публічність справи могла б зашкодити інтересам правосуддя.

Водночас такі обмеження мають відповідати вимогам міжнародного права, описаним вище.

2.3. Норми міжнародного гуманітарного права щодо забезпечення права на справедливий суд на окупованій території

На відміну від міжнародного права прав людини (МППЛ), міжнародне гуманітарне право (МГП) застосовується лише в умовах збройного конфлікту. У висновку від 9 липня 2004 року Міжнародний суд ООН підкреслив, що така умова застосування МГП жодним чином не скасовує дію МППЛ: обидві галузі права в умовах збройного конфлікту доповнюють одна одну, а не взаємовиключають. Далі Суд розвинув свою думку:

«Що стосується взаємозв'язку між міжнародним гуманітарним правом і стандартами в галузі прав людини, то існують, таким чином, три можливі ситуації: одні права можуть бути виключно питаннями міжнародного

гуманітарного права; інші можуть бути виключно питаннями стандартів у галузі прав людини; треті можуть бути питаннями, визначеними обома цими галузями міжнародного права. Щоб відповісти на поставлене перед ним питання, Суд повинен узяти до уваги обидві ці галузі міжнародного права, а саме стандарти в галузі прав людини і — як *lex specialis* — міжнародне гуманітарне право».

Стаття 49 Гаазького положення про закони і звичаї війни на суходолі закріплює, що окупаюча держава має забезпечити збереження публічного порядку, що існував на окупованій території до настання військової окупації²⁸. Окупаюча держава, таким чином, не може поширювати дію свого законодавства на окуповану територію. Це положення розповсюджується, по суті, на всі галузі законодавства, включно із цивільним, адміністративним і законодавством про адміністративні правопорушення.

Окрім того, МГП містить окреме положення, що стосується норм кримінального права. Зокрема, Женевська конвенція IV про захист цивільного населення під час війни 1949 року застосовується у випадках²⁹:

- оголошеної війни чи будь-якого іншого збройного конфлікту, навіть якщо будь-яка зі сторін заперечує існування збройного конфлікту;
- повної чи часткової військової окупації, навіть якщо така окупація не зазнала жодного збройного спротиву.

Відповідно до статті 64 ЖК IV, окупаюча держава повинна застосовувати кримінальне законодавство, що діяло на території окупованої держави на момент окупації. Суди на окупованій території повинні діяти відповідно до законодавства окупованої держави й зберігати свою незалежність та безсторонність щодо окупаючої держави³⁰.

Відступ від цих положень можливий лише в крайніх випадках, коли застосування законів окупованої держави³¹:

- а) унеможлиблює застосування Женевської конвенції IV;
- б) перешкоджає ефективному управлінню територією;
- в) загрожує безпеці окупаючої держави.

РОЗДІЛ 3

Нормативне закріплення відповідальності за «дискредитацію» ЗС РФ у законодавстві РФ

3.1. Еволюція інституту відповідальності за «дискредитацію» ЗС РФ

У російській доктрині адміністративного права наголошується, що будь-яка сфера державного управління вимагає встановлення санкцій за правопорушення, і сфера оборони не виняток. Вона вважається важливою для функціонування інших політик держави, а отже, має бути врегульована особливо ретельно. Правовою базою, яка регламентує правопорушення, пов'язані з обороною, і встановлює відповідальність за такі діяння, є Кодекс РФ про адміністративні правопорушення (КпАП РФ)³².

Починаючи з 2022–2023 років до кодексу були цілеспрямовано внесені нові склади правопорушень, пов'язані не з класичними адміністративними деліктами, а політичною лояльністю до війни, мобілізації та дій держави в цій сфері. Фактично було сформовано окремий блок положень, спрямованих не на підтримання суто військової дисципліни, а на контроль публічної оцінки війни, російських збройних сил й органів влади. Цей блок сконструйований таким чином, щоб охопити максимально широкий спектр форм публічної незгоди — від відкритих протестів та антивоєнних заяв до постів у соціальних мережах, побутових висловлювань і навіть реакцій на пости в соцмережах, які можуть бути інтерпретовані як «дискредитація».

Зокрема, адміністративна відповідальність встановлена за:

- публічні дії, спрямовані на «дискредитацію» використання ЗС РФ для захисту інтересів держави (стаття 20.3.3. КпАП РФ);
- запровадження чи продовження іноземними державами / союзами / міжнародними структурами політичних або економічних санкцій проти РФ, її громадян або російських юридичних осіб (стаття 20.3.4 КпАП РФ). Тобто караються публічні заклики до зовнішнього тиску на РФ («санкційний лобізм» зсередины).

РОССИЙСКАЯ ФЕДЕРАЦИЯ
ФЕДЕРАЛЬНЫЙ ЗАКОН

**О внесении изменений в Кодекс Российской Федерации
об административных правонарушениях**

Принят Государственной Думой 4 марта 2022 года
Одобен Советом Федерации 4 марта 2022 года

Статья 1

Внести в Кодекс Российской Федерации об административных правонарушениях (Собрание законодательства Российской Федерации, 2002, № 1, ст. 1; № 30, ст. 3029; № 44, ст. 4295; 2003, № 27, ст. 2700, 2708, 2717; № 46, ст. 4434; № 50, ст. 4847, 4855; 2004, № 31, ст. 3229; № 34, ст. 3529, 3533; 2005, № 1, ст. 9, 13, 40, 45; № 10, ст. 763; № 13, ст. 1077; № 19, ст. 1752; № 27, ст. 2719, 2721; № 30, ст. 3104, 3131; № 50, ст. 5247; 2006, № 1, ст. 4, 10; № 6, ст. 636; № 10, ст. 1067; № 12, ст. 1234; № 17, ст. 1776; № 18, ст. 1907; № 19, ст. 2066; № 23, ст. 2380; № 31, ст. 3420, 3438, 3452; № 45, ст. 4641; № 50, ст. 5279; № 52, ст. 5498; 2007, № 1, ст. 21, 25, 29;

9

«Статья 20.3³. **Публичные действия, направленные на дискредитацию использования Вооруженных Сил Российской Федерации в целях защиты интересов Российской Федерации и ее граждан, поддержания международного мира и безопасности**

1. Публичные действия, направленные на дискредитацию использования Вооруженных Сил Российской Федерации в целях защиты интересов Российской Федерации и ее граждан, поддержания международного мира и безопасности, в том числе публичные призывы к воспрепятствованию использования Вооруженных Сил Российской Федерации в указанных целях, если эти действия не содержат признаков уголовно наказуемого деяния, -

влекут наложение административного штрафа на граждан в размере от тридцати тысяч до пятидесяти тысяч рублей; на должностных лиц - от ста тысяч до двухсот тысяч рублей; на юридических лиц - от трехсот тысяч до пятисот тысяч рублей.

2. Те же действия, сопровождающиеся призывами к проведению несанкционированных публичных мероприятий, а равно создающие угрозу причинения вреда жизни и (или) здоровью граждан, имуществу, угрозу массового нарушения общественного порядка и (или) общественной безопасности либо угрозу создания помех функционированию или прекращения функционирования объектов жизнеобеспечения, транспортной или социальной инфраструктуры,

Окрім того, встановлена кримінальна відповідальність за:

- поширення «завідомо недостовірної інформації» («фейків») про використання ЗС РФ, про дії органів влади РФ за кордоном тощо (стаття 207.3 КК РФ). Зазначена стаття фактично карає за альтернативну інтерпретацію характеру та подій війни;
- «повторне вчинення дій, що є дискредитацією ЗС РФ» після накладення адміністративного стягнення за статтею 20.3.3 КПАП РФ (стаття 280.3 КК РФ).

Усі чотири статті було ухвалено 4 березня 2022 року.

РОССИЙСКАЯ ФЕДЕРАЦИЯ
ФЕДЕРАЛЬНЫЙ ЗАКОН

**О внесении изменений в Уголовный кодекс
Российской Федерации и статьи 31 и 151 Уголовно-процессуального
кодекса Российской Федерации**

Принят Государственной Думой 4 марта 2022 года
Одобен Советом Федерации 4 марта 2022 года

Статья 1

Внести в Уголовный кодекс Российской Федерации (Собрание законодательства Российской Федерации, 1996, № 25, ст. 2954) следующие изменения:

1) дополнить статьей 207³ следующего содержания:

«Статья 207³. **Публичное распространение заведомо ложной информации об использовании Вооруженных Сил Российской Федерации**

1. Публичное распространение под видом достоверных сообщений заведомо ложной информации, содержащей данные об использовании Вооруженных Сил Российской Федерации в целях защиты интересов

Уже до літа 2022 року російські силові структури в Криму почали переслідувати не лише за публічні акції, а й побутові висловлювання: у транспорті, магазині, лікарні, навіть у приватній розмові³⁴. Людей притягували до відповідальності за висловлювання на кшталт того, що «Росія веде війну проти України», що є об'єктивним фактом, або що президент РФ несе відповідальність за війну. У низці випадків достатньо було навіть не гасла, а символічного жесту чи прослуховування музики. Наприклад, одного з кримських лікарів затримали й покарали за те, що в нього на телефоні як рингтон була встановлена мелодія української пісні «Червона калина», яку російські силовики в матеріалах справи назвали «гімном забороненої організації УПА» та ознакою лояльності до України. За це йому одночасно інкримінували «публічну демонстрацію забороненої символіки» та «дискредитацію ЗС РФ» і зобов'язали сплатити штраф у розмірі 50 000 рублів, що є найвищою санкцією за частиною 1 статті 20.3.3 КпАП РФ³⁵. Підставою для порушення подібних справ нерідко стають повідомлення так званих патріотичних каналів, зокрема телеграм-каналу «Кримський СМЕРШ», а також доноси інших громадян, наприклад після підслуханих приватних розмов.

На офіційному сайті однієї з регіональних прокуратур РФ публікується тлумачення статті 20.3.3 КпАП РФ, а саме, що її частина перша «встановлює адміністративну відповідальність за публічні дії, спрямовані на дискредитацію використання Збройних сил Російської Федерації з метою захисту інтересів РФ та її громадян, підтримання міжнародного миру й безпеки, зокрема за публічні заклики перешкоджати використанню Збройних сил у цих цілях, якщо такі дії не містять ознак кримінально караного діяння...»³⁶. Водночас частина друга передбачає відповідальність за ті самі дії, якщо вони «супроводжуються закликами до проведення несанкціонованих публічних заходів або створюють загрозу заподіяння шкоди життю чи здоров'ю громадян, майну, загрозу масового порушення громадського порядку та/або громадської безпеки чи загрозу перешкоджання функціонуванню або припинення функціонування об'єктів життєзабезпечення, транспортної чи соціальної інфраструктури, кредитних організацій, об'єктів енергетики, промисловості або зв'язку — за умови, що такі дії не містять ознак кримінально караного діяння».

Відповідно до частини 2 статті 28.3 КпАП РФ складати протоколи про адміністративні правопорушення, передбачені статтею 20.3.3, уповноважені посадові особи органів внутрішніх справ, а розглядати справи — суди (частина 1 статті 23.1 КпАП РФ).

Статтею 20.3.3 КпАП РФ за так звану дискредитацію встановлені такі санкції:

- для громадян — адміністративний штраф від 30 000 до 50 000 рублів;

- для посадових осіб (державних службовців) — адміністративний штраф від 100 000 до 200 000 рублів;
- для юридичних осіб — адміністративний штраф від 300 000 до 500 000 рублів³⁷.

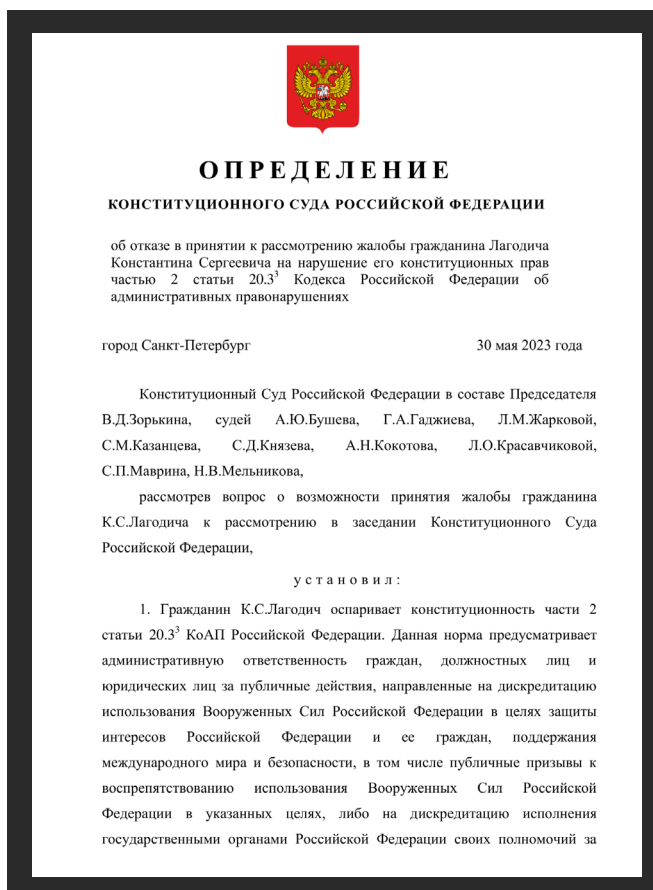
Практика застосування показала, що вже за перший місяць дії статті — з 4 березня по 11 квітня 2022 року — до судів надійшло 610 справ, переважно за частиною першою, яка передбачала штраф від 30 000 до 50 000 рублів.

За рік після ухвалення статті її диспозицію поступово почали розширювати: 18 березня 2023 року законом № 57-ФЗ було запроваджено відповідальність не лише за «дискредитацію» використання ЗС РФ, а й «виконання держорганами РФ своїх повноважень за межами РФ», а також за «дискредитацію» «суб'єктів, що надають сприяння» виконанню ЗС РФ їхніх функцій (добровольчих формувань, організацій або осіб, які допомагають виконувати завдання, покладені на ЗС РФ)³⁸. 25 грудня 2023 року законом № 640-ФЗ статтю доповнено згадкою про Війська нацгвардії (Росгвардію)³⁹.

3.2. Позиція Конституційного суду РФ

30 травня 2023 року Конституційний суд РФ (КС РФ) своїм рішенням № 1399-О/2023 відхилив скаргу про неконституційність статті 20.3.3 КпАП РФ⁴⁰.

У конституційній скарзі заявник стверджував, що оскільки ця стаття передбачає покарання за вираження критичної думки про використання ЗС РФ та виконання державними органами своїх повноважень, вона порушує права на свободу совісті, думки і слова, свободу зборів та заборону на встановлення певної ідеології як державної чи обов'язкової, а також принцип рівності та заборони дискримінації, оскільки визнає адміністративно караними винятково думки та переконання, пов'яза-

ні з критичною оцінкою використання ЗС РФ та виконання державними органами своїх повноважень за межами території РФ.

При розгляді скарги КС РФ визнав, що в російському законодавстві відсутнє правове визначення поняття «дискредитація». Водночас було зазначено, що для цілей статті 20.3.3 КпАП РФ «дискредитацію» слід розуміти як *«підрив довіри окремих громадян та суспільства загалом до когось та чогось»*. Відсутність чітко закріпленого визначення на законодавчому рівні зумовлена нібито множинністю форм самої дискредитації. До того ж КС РФ зазначив, що характер «публічних дій, спрямованих на дискредитацію», за що власне особи й притягаються до відповідальності, є оціночним, а тому при кваліфікації все залежить від обставин конкретної справи, де має бути враховано форму висловлювань особи, способи поширення та їхній зміст. Необхідність встановлення відповідальності за «дискредитацію» ЗС РФ була пояснена тим, що такі дії знижують рішучість, ефективність та мотивацію при виконанні російськими військовослужбовцями та іншими державними органами своїх обов'язків. З огляду на те, що ЗС РФ діють для захисту інтересів РФ та її громадян, «дискредитація» їхніх дій підриває державний устрій РФ та відповідно має суспільно небезпечний та протиправний характер і підлягає публічно-правовій відповідальності. Окрім того, висловлення власної думки з приводу діяльності ЗС РФ, зокрема вказування на недоліки, не забороняється, якщо відповідні висловлювання не суперечать цілям та завданням їхньої діяльності й ґрунтуються на відкритій достовірній інформації.

Зміст рішення КС РФ, зокрема викладена в ньому аргументація та його інтерпретація права на свободу вираження поглядів, свідчить про те, що суд намагався виправдати правомірність та практику притягнення до адміністративної відповідальності за так звану дискредитацію ЗС РФ.

Так, суд у своєму рішенні наголосив, що ЗС РФ діють задля захисту інтересів держави та її громадян, однак не пояснив, чому цей захист неможливий без окупації території України та вбивства її громадян. Очевидно, що захист конституційного правопорядку РФ як підстава для встановлення відповідальності за так звану дискредитацію не може стосуватися України, адже дія Конституції РФ не поширюється на її територію.

Хоча суд і зазначив, що висловлення так званих недоліків про діяльність ЗС РФ не забороняється за умови, що відповідні твердження ґрунтуються на достовірній інформації, він, однак, не пояснив, що, на його думку, вважається *«достовірною інформацією»*. Адже будь-яке висвітлення правди, зокрема про вчинення міжнародних злочинів російськими військовослужбовцями на окупованих територіях України та проти українців, відповідно до практики російських окупаційних судів не є достовірним та використовується як підстава для притягнення до відповідальності.

Скориставшись тим, що Конституція РФ не допускає використання гарантованих нею прав і свобод для заперечення конституційного ладу, російська влада фактично встановила абсолютну заборону на будь-які висловлювання, пов'язані з темою війни. КС РФ послався на свою сталу позицію, згідно з якою реалізація громадянином права на свободу думки та слова не звільняє його від відповідальності, якщо такі дії визнаються суспільно небезпечними. Водночас з огляду на свідомо розмитий і невизначений характер поняття дискредитації з'являється можливість переслідувати будь-кого за будь-який прояв критики, що стосується ведення агресивної війни ЗС РФ.

Такий підхід підтверджує повну заборону на будь-яку негативну оцінку війни чи дій військових, навіть коли війна має очевидний агресивний характер, а військові свідомо грубо порушують норми МГП. За такою логікою навіть репосту соціальних мережах повідомлення про резолюцію Генеральної асамблеї ООН, якою засуджується ведення агресивної війни РФ проти України, чи офіційного тексту Доповіді Незалежної міжнародної комісії ООН з розслідування порушень в Україні можуть бути підставою для висновку про вчинення особою дій, спрямованих на «дискредитацію» ЗС РФ.

Отже, рішення КС РФ не тільки суперечить основоположним принципам свободи вираження поглядів, а і виправдовує також переслідування осіб за будь-які висловлювання, що не збігаються з офіційною державною позицією щодо розв'язаної РФ агресивної війни проти України.

У підсумку можна сказати, що первинна мета внесення пакета нових норм до КпАП РФ у березні 2022 року, зокрема найбільш уживаної на практиці статті 20.3.3, полягала не в охороні чи підтриманні дисципліни, а придушенні антивоєнних висловлювань і будь-яких форм публічної незгоди із «СВО». Понад те, при розгляді конституційної скарги КС РФ чітко визнав, що адміністративна відповідальність за «дискредитацію» була встановлена в першу чергу через «СВО».

Ці норми фактично спрямовані на обмеження свободи вираження поглядів, оскільки дозволяють трансформувати будь-яку публічну критику дій Російської Федерації, її збройних і силових структур або керівництва в «дискредитацію», за яку особу може бути покарано в адміністративному чи навіть кримінальному порядку. Практика правозастосування свідчить, що під відповідні ознаки нерідко підводять і дії без явного критичного складника (символічні жести, культурні маркери, побутові репліки), тобто все, що влада інтерпретує як підрив «авторитету» або нелояльність.

РОЗДІЛ 4

Мета запровадження інституту відповідальності за «дискредитацію» ЗС РФ

За результатами дослідження автори дійшли висновку, що основна мета запровадження інституту відповідальності за «дискредитацію» в РФ полягає в забезпеченні максимального контролю держави над суспільством та інформаційним полем держави-агресора. Цей механізм створює ефект залякування, витісняє альтернативні думки та використовується для внутрішньої легітимізації «СВО», сприяючи інтеграції окупованих територій і придушенню будь-якого спротиву.

Простежується чіткий хронологічний зв'язок між ухваленням пакетів законодавчих змін, пов'язаних із розширенням статей про так звану дискредитацію, і подіями, що відбувалися під час повномасштабного вторгнення РФ в Україну.

Репресивне нормативне поле було сформоване надзвичайно швидко. Так, 4 березня 2022 року — через вісім днів після початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну — ухвалені федеральні закони № 31-ФЗ та № 32-ФЗ. Вони заклали правову основу для притягнення до адміністративної та кримінальної відповідальності за «дискредитацію».

Оскільки бліцкриг по-російськи провалився і війна стала затяжною, виникла потреба в розширенні диспозиції статті 20.3.3 КпАП РФ. Це було зроблено 18 березня 2023 року шляхом ухвалення Федерального закону № 57-ФЗ. Дата його ухвалення збігається з річницею оголошеного РФ «возз'єднання» Криму з Російською Федерацією (18 березня 2014 року), що надає цим змінам додаткового політичного контексту та підкреслює їхнє символічне значення в межах державної політики.

Важливе значення має також і фінансовий складник. За понад три роки повномасштабної агресії Росії проти України щонайменше 35 мільйонів рублів були стягнуті у вигляді штрафів за так звану дискредитацію. Ці гроші поповнили бюджет РФ, тим самим підсиливши її ресурсну базу, з якої, зокрема, фінансуються військові видатки. Цей факт має додатковий психологічний вплив на осіб, які щиро не бажають продовження війни та вбивств українців, адже наслідком публічно висловленої незгоди із цим може стати виконання рішення про виплату штрафу, який потенційно буде використаний для продовження війни. Таким чином, особа може стати вимушеним «спонсором» подальших вбивств.

«Легалізація» війни не єдина та не головна мета РФ. Політика «дискредитації» насамперед покликана залякати населення, щоб його було легше підпорядкувати й контролювати. «Відсів нелояльних» через штрафи, адміністративні арешти та позбавлення волі формує кероване, статистично «тихе» суспільство, у якому люди змушені постійно дотримуватися самоцензури й уникати відкритого висловлення власної позиції. До того ж особи, яких уже притягнули до адміністративної відповідальності, опиняються під посиленням наглядом силових органів РФ і надалі за будь-які дії, які ті вважають «підозрілими», ризикують зазнати вже кримінального переслідування.

Пригнічене репресіями населення використовується в зовнішній пропаганді, зокрема для виправдання війни, оскільки штучно створена «тиша» та контроль над суспільством дозволяють подати відсутність протестів як нібито загальносуспільну підтримку агресивної війни та вбивства українців. Показові вироки й штрафи подаються як «доказ» законності та моральної правоти влади, а також як приклад «ефективної» роботи окупаційних органів та забезпечення «миру» в РФ.

Запровадження відповідальності за «дискредитацію» — це інструмент примусу та контролю Росії над громадянами з проукраїнською та/чи антивоєнною позицією, який монополізує інформаційне поле, тим самим нав'язуючи російську ідеологію та легітимізуючи «СВО» шляхом заборони публічної критики війни, альтернативних оцінок дій ЗС РФ і будь-яких проявів підтримки України. Зрештою, це спрямовано на примусове закріплення проросійського імперського світогляду та заборони будь-якого інакодумства.

РОЗДІЛ 5

Аналіз практики розгляду справ за статтею 20.3.3 КПАП РФ: статистичні дані, процесуальні порушення, тенденції

У цьому розділі проаналізовані:

- динаміка кількості судових рішень за роками;
- розподіл «правопорушників» за статтю, громадянством та національним походженням;
- доступ до судових рішень (наявність постанов судів у відкритому доступі);
- наявність / відсутність інформації про суть правопорушення в тексті постанови;
- суб'єкти виявлення правопорушення, обсяг та якість доказової бази;
- дотримання строків давності притягнення до відповідальності;
- забезпечення участі «правопорушників» та їхніх представників у судовому засіданні;
- практика призначення адміністративних покарань;
- врахування судами пом'якшувальних / обтяжувальних обставин при призначенні покарання та визнання / невизнання особою вини;
- тривалість розгляду справи;
- процедура оскарження тощо.

Результати аналізу підтверджують, що процедура адміністративного переслідування в зазначеній категорії справ є частиною формалізованого репресивного механізму. Процесуальні порушення, що вчиняються під час розгляду цієї категорії справ, системні, а не випадкові. Завдяки детальному опису процесуальних порушень у цьому розділі можна оцінити серйозність і масштаби зловживань окупаційної влади окупованого Кримського півострова у сфері дотримання права на свободу вираження поглядів.

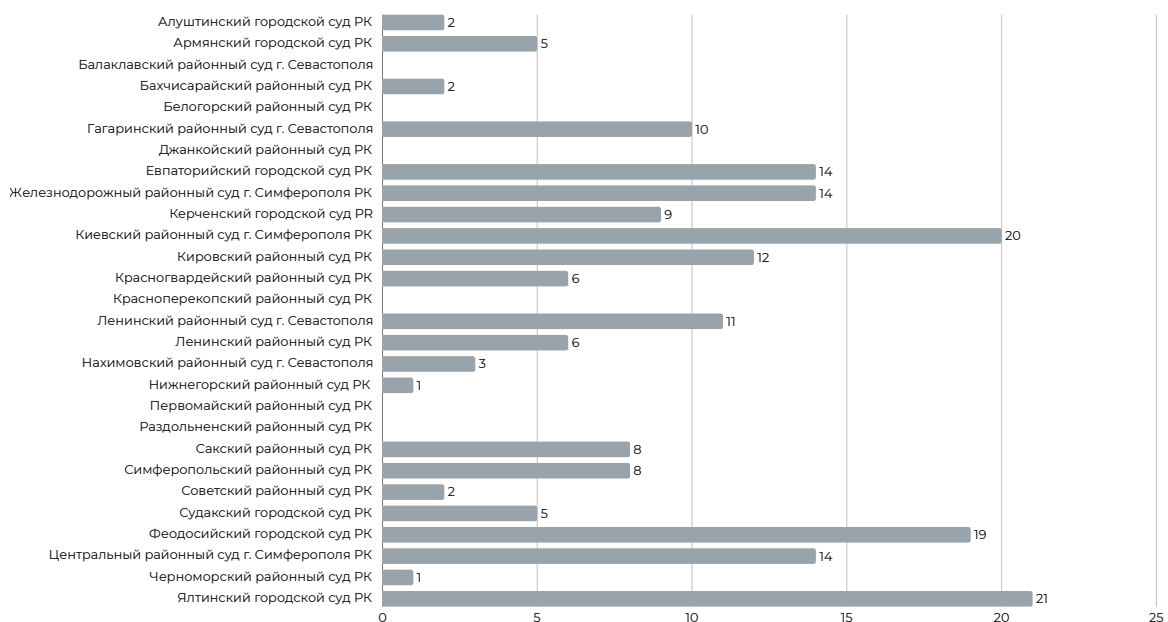
5.1. Динаміка кількості судових рішень, ухвалених у справах за статтею 20.3.3 КпАП РФ

Суди, що розглянули найбільшу кількість справ

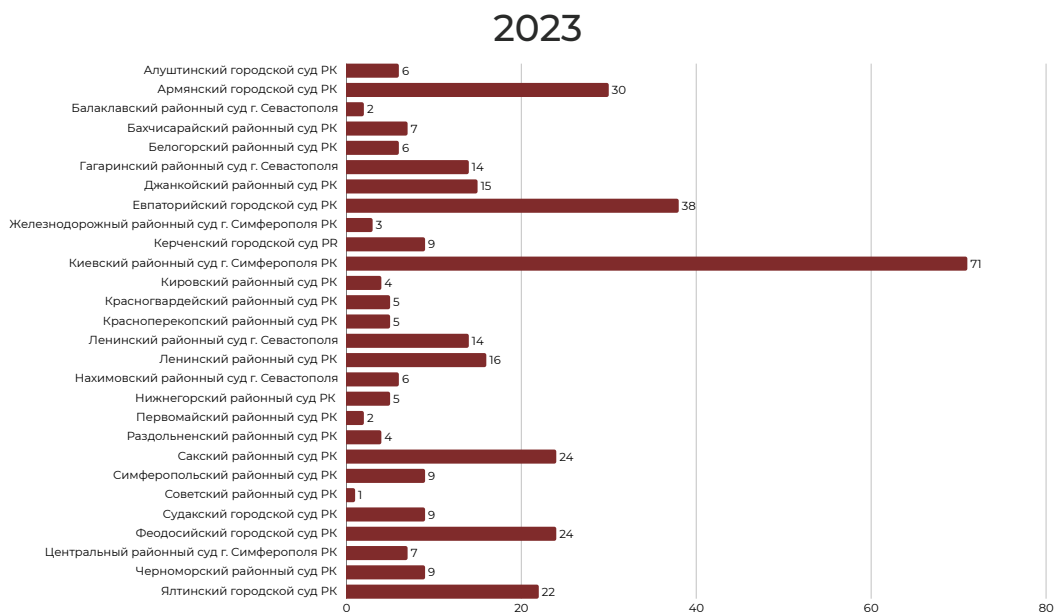

Представлені інфографіки за 2022, 2023, 2024 та 2025 роки демонструють динаміку та інтенсивність застосування статті 20.3.3 КпАП РФ і дозволяють простежити масштаб і системність переслідування за згаданою статтею.

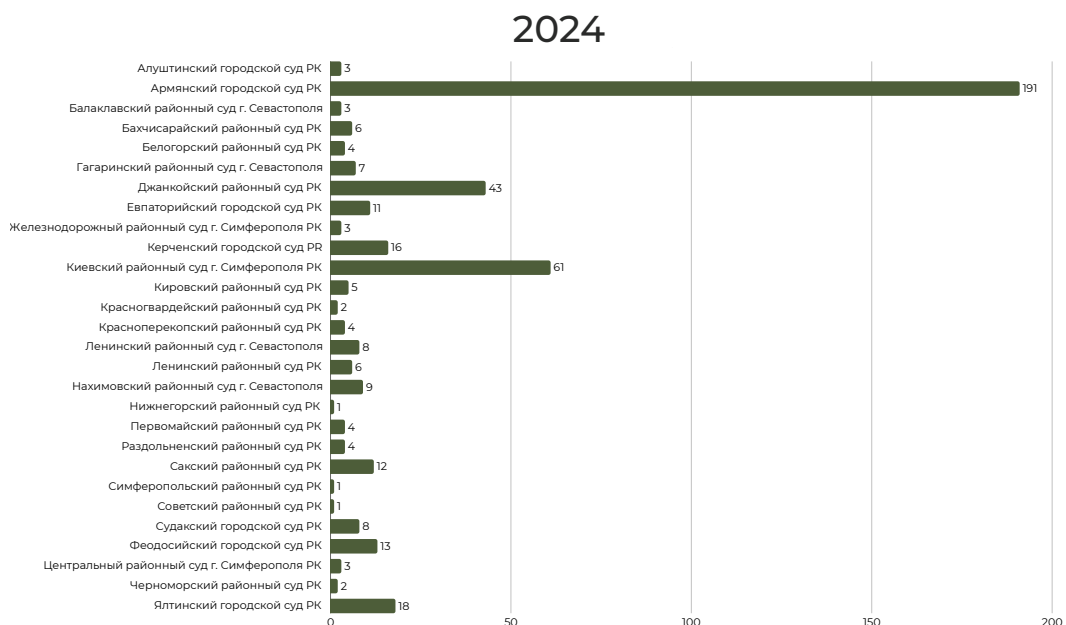
Кількість рішень за рік 2022

У перший місяць після появи цієї статті у КПАП РФ (у березні 2022 року) було ухвалено 24 рішення. У середньому така ж кількість рішень з'являлася кожного наступного місяця. Загальна кількість рішень за цією статтею у 2022 році — 193⁴¹.

Починаючи з квітня 2023 року кількість рішень збільшилася та коливалася від 35 до 45 на місяць. Таким чином, за рік винесених рішень стало майже вдвічі більше — 367.

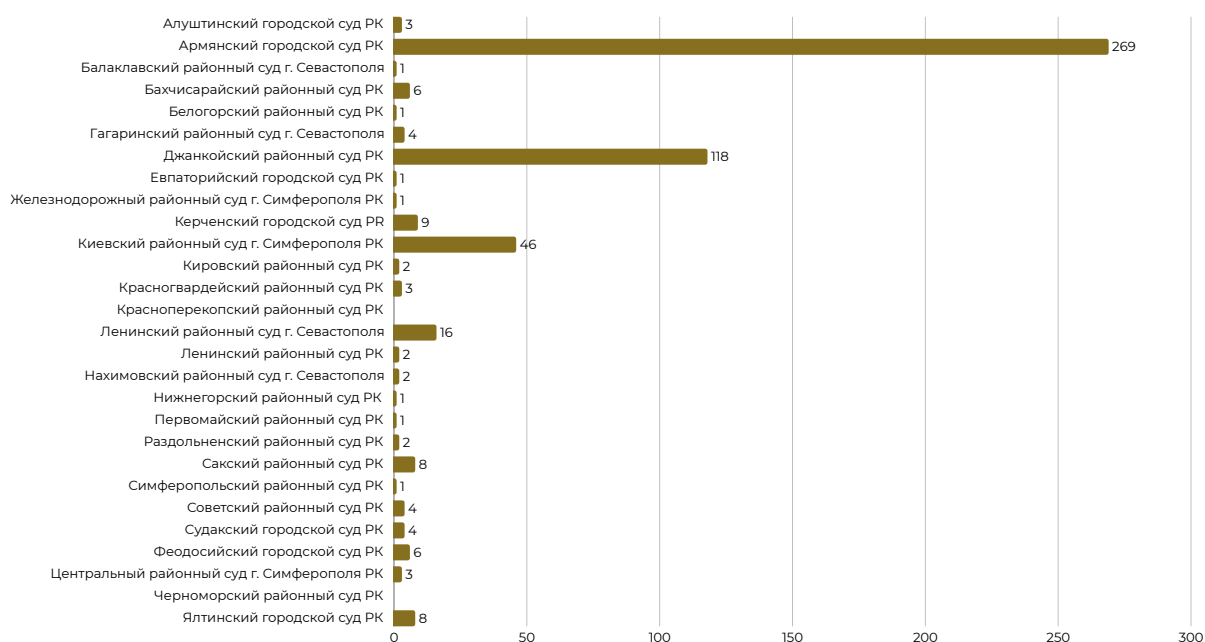

У 2024 році кількість ухвалених рішень продовжила зростати та збільшилася приблизно на 30 % порівняно з 2023 роком, сягнувши позначки 460 рішень. Таке зростання можна пояснити різким збільшенням кількості рішень Армянського міського суду — до 42 % (191 рішення) від усіх рішень судів окупованого півострова в зазначеній категорії справ. Це пов'язано з тим, що, попри невелику кількість населення міста (22 тисячі осіб), Армянськ є ключовою північною точкою в'їзду до півостро-

ва з території частково окупованої Херсонської області України. Саме тут розташований контрольний пункт пропуску, через який проходить значний потік цивільного населення, а окупаційні органи правопорядку здійснюють перевірку мобільних пристроїв, зокрема соціальних мереж, осіб на наявність «антивоєнних» висловлювань чи будь-якої підтримки України. Різке зростання статистичних показників діяльності зазначеного суду слугує непрямым підтвердженням скарг населення на посилення перевірок силовими органами РФ під час перетину пунктів пропуску та використання їх як інструменту виявлення й маркування «нелояльних» громадян.

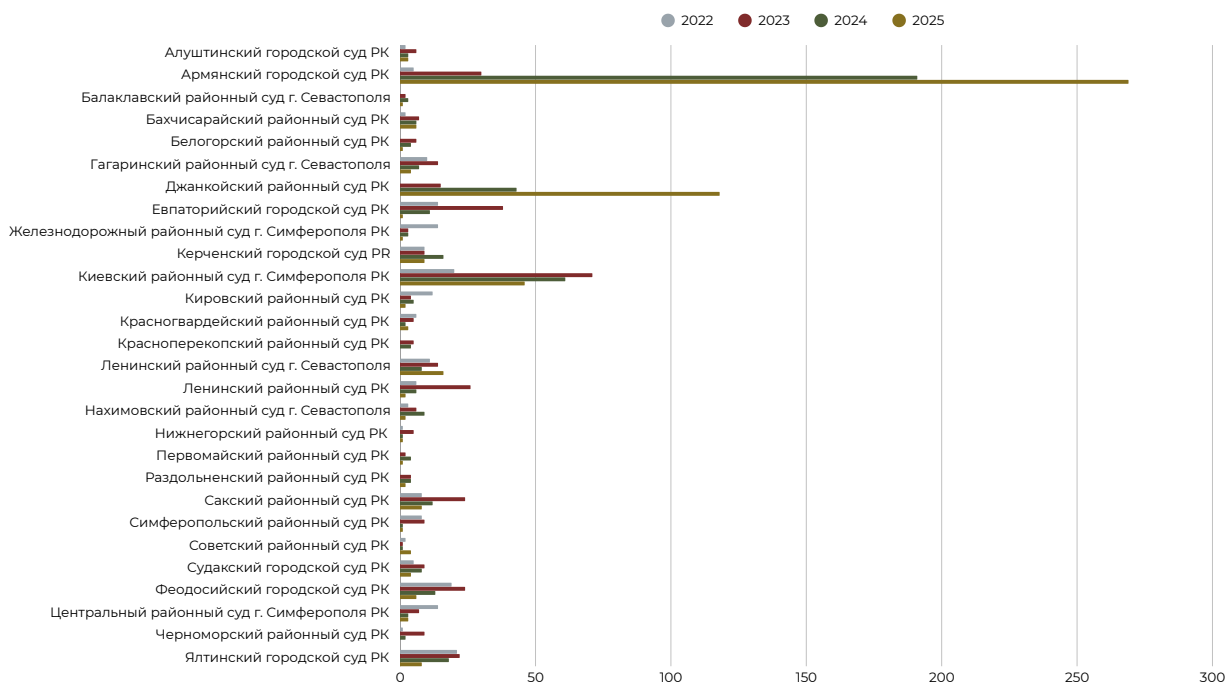

2025

Зростання кількості рішень судів у справах зазначеної категорії спостерігалось і у 2025 році, протягом якого було винесено 518 постанов, що приблизно на 13 % більше, ніж у 2024 році. Лідером так і залишається «Армянский городской суд», судді якого винесли 269 постанов — більш як половину від їх загальної кількості.

Кількість рішень за рік у порівнянні

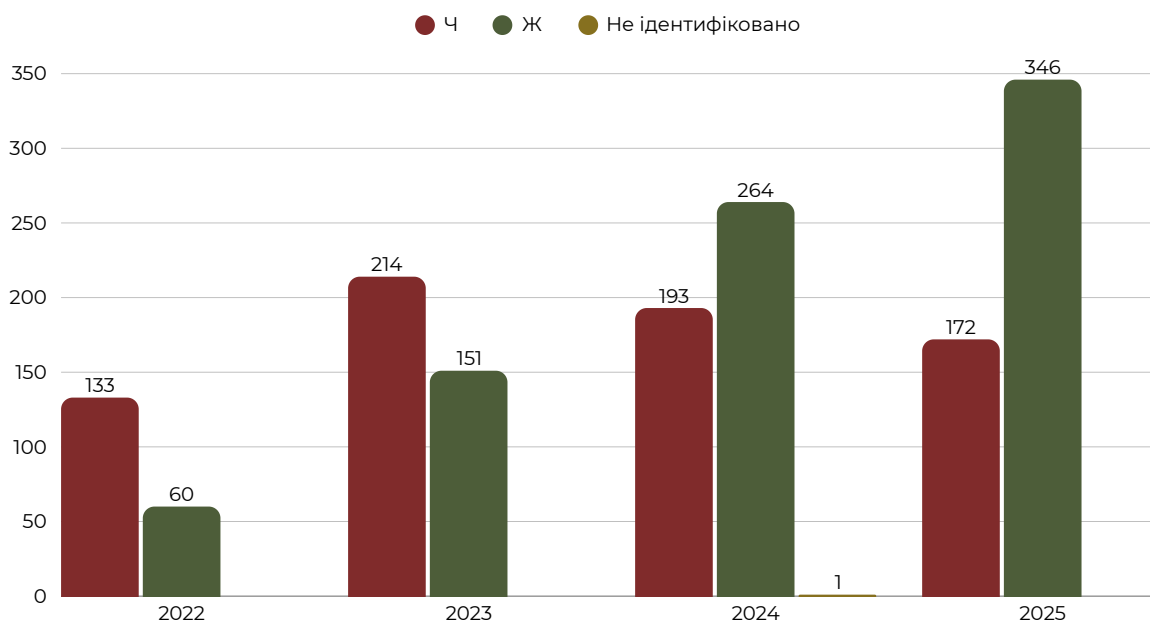

Порівняння даних за вказані роки свідчить про існування стійкої тенденції до збільшення кількості осіб, які стають жертвами репресивного механізму, заснованого на використанні адміністративної відповідальності. У 2022 році відбувалося його становлення, а у 2023–2025 роках — подальший розвиток та значне розширення практики використання. Загальна кількість притягнутих до відповідальності за роки російської агресії свідчить не лише про масштаб переслідувань, а й демонструє «еволюцію підходів» окупаційної судової системи до придушення свободи слова на тимчасово окупованій території Кримського півострова.

Однією з причин збільшення кількості переслідуваних осіб у 2023–2025 роках порівняно з 2022 роком вочевидь стало законодавче розширення диспозиції статті 20.3.3 КпАП РФ у березні 2023 року.

5.2. Розподіл «правопорушників» за ознакою статі

Міжстатевий розподіл за роками

У 2022 році більшість осіб, притягнутих до відповідальності за статтю 20.3.3 КпАП РФ, становили чоловіки — 133. Жінок було вдвічі менше — 60.

У наступні роки, як свідчать результати дослідження, суттєво змінився гендерний розподіл осіб, притягнутих до відповідальності за «дискредитацію» ЗС РФ у Криму та Севастополі, на користь жінок.

У 2023 році загальна кількість винесених рішень щодо «дискредитації» ЗС РФ збільшилася приблизно вдвічі, проте чоловіки продовжували «домінувати» в статистиці: до адміністративної відповідальності було притягнуто 216 чоловіків та 151 жінка.

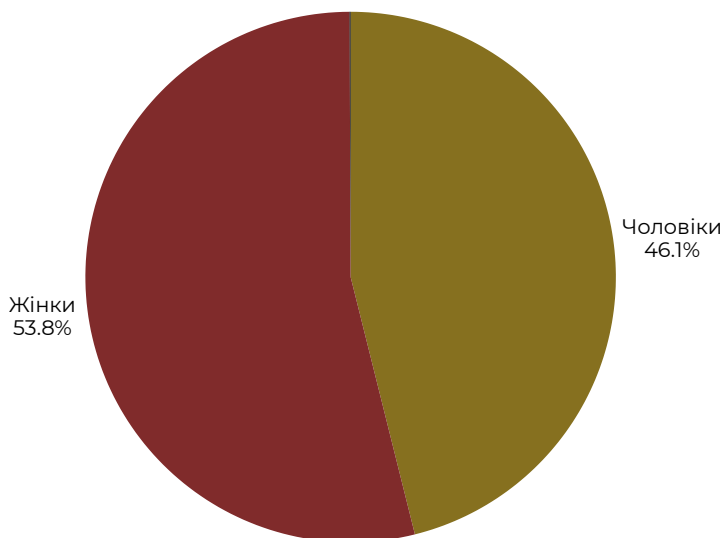
Різка зміна в гендерній структурі притягнутих до відповідальності спостерігається у 2024 році: кількість жінок на 35 % перевищила кількість чоловіків (264 проти 195). У 2025 році ця тенденція не лише збереглася, а й суттєво посилилася: жінок притягували до відповідальності вдвічі частіше, ніж чоловіків (346 проти 172).

Однією з причин цього може бути те, що чоловіки менше з'являються на публіці на тимчасово окупованій території Криму та Севастополя, наприклад у громадських місцях, у соціальних мережах або ж пересуваються окупованими територіями. З одного боку, це пов'язано з мобілізаційними заходами окупаційної влади, які тривають і набирають обертів: чоловіки свідомо уникають публічної активності через ризик

переслідувань і, як результат, — примусової мобілізації. Участь мобілізованих до лав ЗС РФ чоловіків також суттєво обмежується як об'єктивним фактором — вимогами командування та тотальним контролем органів Федеральної служби безпеки (ФСБ), так і суб'єктивними — страхом опинитися в штурмових підрозділах як покарання за нелояльність. Офіційні дані щодо мобілізації залишаються закритими, однак, за оцінками Головного управління розвідки Міністерства оборони України, щороку з Криму до лав ЗС РФ примусово залучають близько 5 000 осіб⁴², або орієнтовно 20 000 мобілізованих за чотири роки повномасштабної агресії. З іншого боку, зменшення кількості чоловіків у публічному просторі півострова пов'язане зі зростанням смертності через загибель на війні. За даними медіаресурсу «Крим.Реаліі», від початку повномасштабного вторгнення загинуло понад 1800 кримчан, мобілізованих до армії РФ⁴³, тобто близько 9 % від орієнтовної кількості мобілізованих. І це число збільшується з кожним роком.

Гендерний розрив яскраво помітно на прикладі Армянського міського суду, у якому жінки притягувалися до відповідальності 393 рази, тоді як чоловіки — 102. Це може бути пов'язано з тим, що під час переміщення через адміністративну межу Херсонської області та АР Крим необхідно проходити спеціальну перевірку. Відповідно чоловіки задля уникнення додаткового ризику мобілізації значно менше перетинають адміністративну межу з Кримом, і тому їх суттєво менше серед кількості притягнутих до адміністративної відповідальності осіб.

Міжстатевий розподіл (загальна тенденція)

Загалом у період із 2022 року по 2025 рік до відповідальності за «дискредитацію» були притягнуті 704 чоловіки і 822 жінки⁴⁴.

5.3. Розподіл «правопорушників» за територіальним походженням

У межах дослідження окремо проаналізовано територіальне походження осіб, притягнутих до відповідальності за «дискредитацію»⁴⁵.

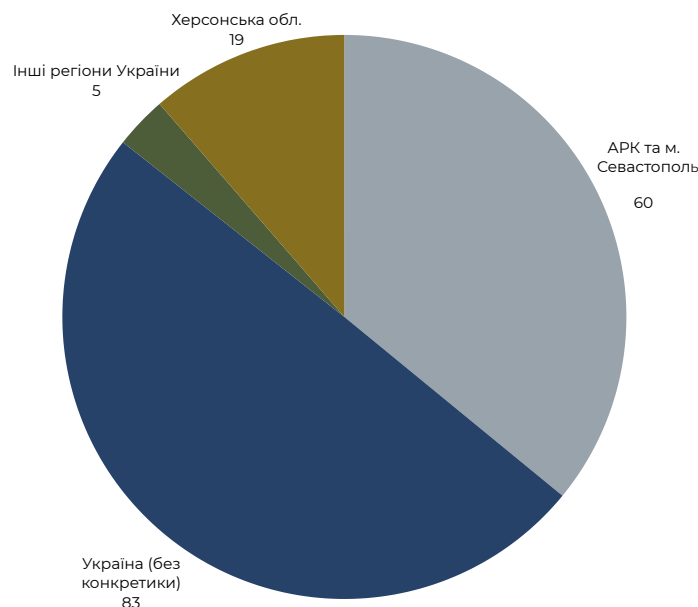
У **1230 рішеннях із 1529** немає жодних відомостей про походження осіб. Повністю відсутня така інформація в рішеннях:

- Балаклавського районного суду м. Севастополя;
- Нахімовського районного суду м. Севастополя.

Згадана тенденція свідчить про те, що керівництво цих судів цілеспрямовано дотримується політики приховування даних про походження осіб у зазначеній категорії справ⁴⁶. Наприклад, у двох інших судах Севастополя (Гагарінському та Ленінському) інформація про походження зазначається, з огляду на що можна зробити висновок, що це питання залишено на розсуд безпосередньо суддів.

Подібна практика характерна і для Первомайського районного суду Республіки Крим. На відміну від Балаклавського й Нахімовського районних судів, у цьому суді поширене приховування в судових рішеннях даних про походження осіб і в інших категоріях справ про адміністративні правопорушення.

Походження Україна

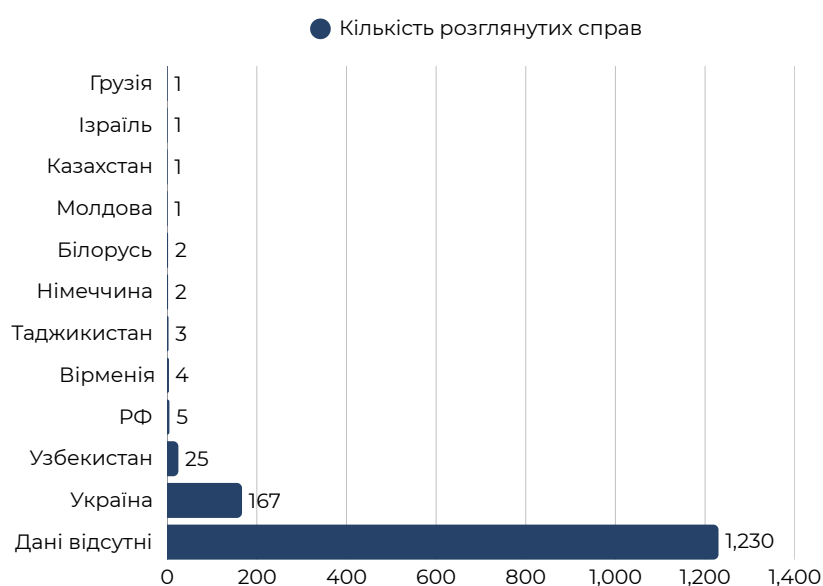
Загалом із **299** рішень, що містять інформацію про походження людини, 167 випадків (приблизно **56 %**) стосуються осіб українського походження, переважна частина яких — мешканці територій, окупованих Російською Федерацією. З них:

- 60 осіб походять з Автономної Республіки Крим та м. Севастополя;
- 19 осіб — з Херсонської області;
- по 1 особі — з Донецької, Івано-Франківської, Вінницької, Волинської областей і м. Харкова;
- у 83 випадках зазначено лише «Україна» без уточнення регіону чи населеного пункту.

Наведені дані дають підстави припускати, що й серед рішень, де походження або громадянство не вказані, переважна частина осіб, визнаних винними в «дискредитації» ЗС РФ, походять з окупованих територій України.

Усі переслідувані за «дискредитацію» ЗС РФ із Херсонської області — 19 осіб — були притягнуті до відповідальності Армянським міським судом унаслідок здійснення фільтраційних заходів, що передбачали огляд електронних пристроїв при перетині адміністративної межі області з Кримським півостровом.

Інформація про походження потерпілих

Серед **іноземців**, притягнутих до відповідальності за статтю 20.3.3 КпАП РФ, громадян Узбекистану — 25 осіб, Вірменії — 4, Таджикистану — 3, Білорусі та Німеччини — по 2, Казахстану, Грузії, Молдови та Ізраїлю — по 1. Відсутність відомостей про походження осіб у понад 86 % рішень унеможливує формування релевантних висновків щодо цього аспекту дослідження.

5.4. Публікація текстів постанов у відкритому доступі

Невіддільним складником принципу публічності є оприлюднення судових рішень у відкритих реєстрах із належною деперсоналізацією даних.

Постанова суду в справі про адміністративне правопорушення — це ключовий процесуальний документ. Її зміст дає змогу встановити істотні обставини правопорушення, зокрема дату його вчинення й наявність складу та характеру правопорушення, стан особи на момент його вчинення, визнання вини, каяття, розмір штрафу тощо.

Відсутність судових рішень у публічному доступі породжує обґрунтовані сумніви щодо дотримання процесуальних строків, повноти мотивування та наявності складу правопорушення, обмежує доступ громадськості до інформації про роботу судової системи та ставить під сумнів справедливість судових процесів. Ігнорування окупаційними суддями обов'язку вносити тексти постанов у відкриті судові реєстри є досить поширеною практикою в діяльності окупаційних судів у Криму.

Суд ³	Кількість рішень	Відсутня постанова	Наявна постанова
Алуштинский городской суд Республики Крым	14	8	6
Армянский городской суд Республики Крым	495	9	486
Балаклавский районный суд города Севастополя	6	1	5
Бахчисарайский районный суд Республики Крым	23	5	18
Белогорский районный суд Республики Крым	11	1	10

Гагаринский районный суд города Севастополя	35	21	14
Джанкойский районный суд Республики Крым	176	51	125
Евпаторийский городской суд Республики Крым	64	25	39
Железнодорожный районный суд г. Симферополя Республики Крым	21	3	18
Керченский городской суд Республики Крым	43	12	31
Гагаринский районный суд города Севастополя	35	21	14
Киевский районный суд г. Симферополя Республики Крым	198	40	158
Кировский районный суд Республики Крым	23	5	18
Красногвардейский районный суд Республики Крым	16	1	15
Красноперекопский районный суд Республики Крым	9	1	8

Ленинский районный суд города Севастополя	49	5	44
Ленинский районный суд Республики Крым	30	5	25
Нахимовский районный суд города Севастополя	20	6	14
Нижнегорский районный суд Республики Крым	8	3	5
Первомайский районный суд Республики Крым	7	4	3
Раздольненский районный суд Республики Крым	10	2	8
Сакский районный суд Республики Крым	52	37	15
Симферопольский районный суд Республики Крым	18	13	5
Советский районный суд Республики Крым	5	3	2
Судакский городской суд Республики Крым	26	2	24

Феодосийский городской суд Республики Крым	62	4	58
Центральный районный суд г. Симферополя Республики Крым	27	8	19
Черноморский районный суд Республики Крым	12	6	6
Ялтинский городской суд Республики Крым	69	18	51
Загальна кількість	1529	296	1233

Так, з 1529 розглянутих окупаційними судами справ щодо «дискредитації» постанови оприлюднені лише в **1233 справах (80,6 %)**, тоді як у **296 справах (19,3 %) вони відсутні у відкритому доступі**. Будь-яке обґрунтування судами причин, через які вибірково приховані тексти ухвалених рішень, відсутнє. Це свідчить про існування сталої проблеми — закритості та непрозорості роботи окупаційних судів Криму, а також ставить під сумнів дотримання ними принципу публічності як однієї з ключових гарантій справедливого судового розгляду.

Адвокати, які долучалися до участі в справах зазначеної категорії, підтвердили, що навіть у справах за їхньої участі судові рішення часто відсутні у відкритому доступі. На їхню думку, це можна пояснити низькою якістю судового розгляду, формалізмом суддів і повним нехтуваннями процесуальними вимогами до адміністративного процесу.

Найнижчий показник прозорості в зазначеній категорії справ у таких окупаційних судах:

- Сімферопольський районний суд — тексти постанов відсутні у 72,2 % розглянутих справ;
- Сакський районний суд — у 71 %;
- Гагарінський районний суд м. Севастополя — у 60 %;
- Алуштинський міський суд — у 57 %.

5.5. Відсутність інформації про суть правопорушення в тексті постанови

У **392 постаново**х про адміністративні правопорушення з **1233 (31,8 %)** за статтю 20.3.3 КпАП РФ повністю або частково **відсутня** інформація про те, які саме дії, висловлювання чи матеріали стали підставою для притягнення особи до відповідальності. Така статистика є значною сама по собі, проте ситуація виглядає ще більш показовою у випадку повного масиву виявлених матеріалів — **1529 справ** (до яких входять як справи з наявними постановами, так і із закритими). Так, інформація про суть правопорушення **відсутня у 688 випадках**, що становить **45 %** від усіх зафіксованих проваджень.

У переважній частині таких справ ключові відомості були вилучені з текстів документів, доступних для публічного перегляду. Судові органи, замість викладення обставин події, обмежувалися суто формальними й надзвичайно широкими формулюваннями на кшталт: *«здійснював публічні дії, що дискредитують Збройні сили РФ <дані вилучено>»*.

При цьому не розкривалися:

- зміст висловлювань або матеріалів;
- час або місце вчинення дій;
- контекст, у якому вони були здійснені;
- спосіб поширення (розмова, публічний простір, пост у соцмережах тощо).

Таким чином, майже в половині випадків фактично не зрозуміло, що саме інкримінувалося особам та чому їхні дії були кваліфіковані як «дискредитація».

Відсутність чіткого формулювання складу адміністративного правопорушення в публічних матеріалах є не технічною помилкою чи випадковістю, а проявом системної тенденції до свідомого приховування суті обвинувачень. Такий підхід має декілька ключових наслідків:

- **Унеможлиблює громадський контроль.** Громадськість (включно з правозахисниками та дослідниками) позбавлена можливості перевірити, чи кваліфікація дій особи обґрунтована, чи не йдеться про свавільне переслідування. Доступ до необхідної для оцінки законності рішень інформації закритий судами, які ухвалюють ці рішення.
- **Підриває прозорість судового процесу.** Принципи відкритості та публічності судочинства фактично нівельовані, оскільки основний елемент судового рішення — виклад обставин «правопорушення» — свідомо приховується.

- **Сприяє формуванню інструменту вибіркового переслідування.** За відсутності чітких критеріїв межа між «дискредитацією» та звичайним висловленням власної думки повністю розмивається. Це створює широкі можливості для довільної інтерпретації будь-яких коментарів і винесення політично мотивованих рішень.
- **Створює атмосферу правової невизначеності.** Якщо не зрозуміло, яка саме поведінка вважається забороненою, виникає ще більш широкий охолоджувальний ефект: громадяни утримуються від будь-яких висловлювань, які навіть гіпотетично можуть бути сприйняті як критика. Створення такого ефекту можна вважати однією із цілей російської влади при впровадженні політики переслідування за «дискредитацію».

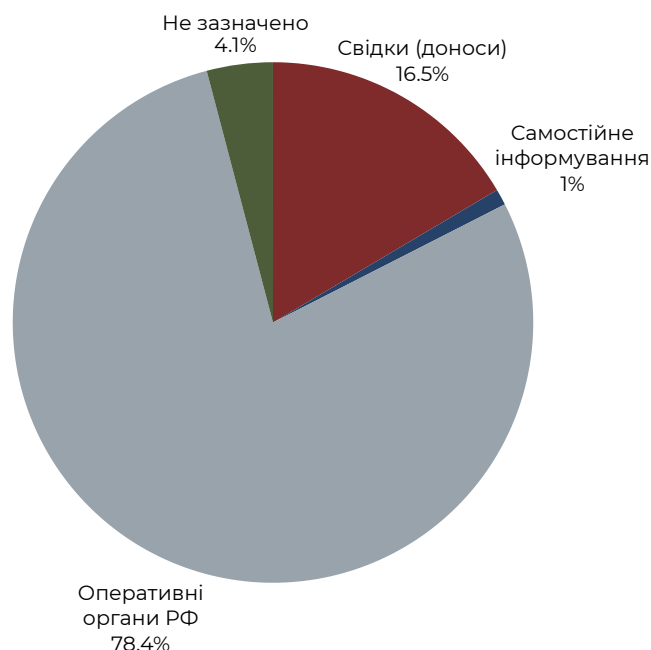
Адвокати, які брали участь у справах зазначеної категорії, підтвердили, що приховування суті правопорушення є звичною практикою судів у справах про «дискредитацію». Їм не відомі випадки, коли б суди апеляційної інстанції скасовували рішення судів нижчої інстанції через відсутність чіткого формулювання складу адміністративного правопорушення та немотивованості таких рішень.

Таким чином, видається, що система правосуддя загалом перестає виконувати функцію забезпечення законності, перетворюючись на інструмент контролю, залякування та переслідування нелояльного населення.

5.6. Суб'єкти виявлення правопорушення та доказова база в справах. «Кримський СМЕРШ»

Для встановлення кола суб'єктів виявлення правопорушення та видів доказів, на яких ґрунтуються висновки судів про винуватість особи, проаналізовано **1233** постанови, що перебувають у відкритому доступі.

Суб'єкти виявлення правопорушення

У **78,4 %** справ факт «правопорушення» встановили оперативні підрозділи державних органів РФ у межах їхньої службової діяльності. В Армянському міському суді цей показник сягає **98 %** — у 484 справах із 495.

У **16,5 %** справ адміністративне провадження було розпочато за «повідомленням свідків» (фактично доносами), а в **4 %** — спосіб виявлення «правопорушення» взагалі не зазначено.

Окремої уваги заслуговують три випадки, коли особа «донесла на себе сама». У текстах судових рішень у цих справах указано на «добровольное сообщение о совершении административного правонарушения». Наприклад, в одній із постанов прямо зазначено, що особа добровільно повідомила про те, що *«на окнах своей квартиры по адресу проживания демонстрировал и повесил два флага с символикой Украины»* та *«проявил публичные действия, а именно по вышеуказанному адресу у подъезда № красным и бордовым цветом написал надпись: “Я против войны и можете убить меня за это”»*.

У практиці російських окупаційних судів у Криму та Севастополі не рідко трапляються ситуації, коли судові рішення про притягнення до адміністративної відповідальності ухвалюються без належної доказової бази. Зокрема, тексти постанов свідчать про те, що у **23 %** справ, імовірно, відсутній протокол про вчинення адміністративного правопорушення — основний документ адміністративного процесу. Усні чи письмові пояснення особи, яку притягували до відповідальності, суди згадують лише в **79 %** випадків, що ставить під сумнів сам факт їх існування в понад **20 %** справ. Подібні порушення не поодинокі, а системні.

Що стосується доказів, на які посилаються суди для підтвердження винуватості особи, то тут лідирують докази, отримані внаслідок так званих оперативно-розшукових заходів, а фактично — моніторингу соціальних мереж:

- у **69 %** усіх справ висновок суду про винуватість особи ґрунтується на протоколах дослідження предметів і документів, огляду Інтернет-джерел, зокрема сторінок у соціальних мережах, що фіксують результати оперативно-розшукових заходів відповідно до законодавства РФ;
- у **64 %** усіх справ такі висновки ґрунтуються на рапортах представників органів правопорядку, які засвідчують «факт скоєння» адміністративного правопорушення;
- у **42 %** справ в основу судових рішень покладено результати огляду фото- та відеоматеріалів, а також скріншотів, що нібито підтверджують факт правопорушення. Формально саме ці матеріали мали б бути ключовими в справах, пов'язаних із висловлюваннями в Ін-

тернеті, оскільки дозволяють безпосередньо зафіксувати та оцінити зміст поширеної інформації. Однак загальна частка таких доказів украй низька, особливо з огляду на те, що близько 80 % усіх справ стосуються «порушень», пов'язаних саме з онлайн-активністю.

Досить рідко суди спиралися на показання свідків, зокрема лише в 16 % постанов згадується про них. Оскільки доноси свідків були підставою для відкриття адміністративного провадження в 16,5 % справ, вочевидь саме в цих випадках особа була і «викривачем», і свідком одночасно.

«Кримський СМЕРШ»

Крымский СМЕРШ

🇷🇺 19 апреля 1943 года был создан "СМЕРШ"

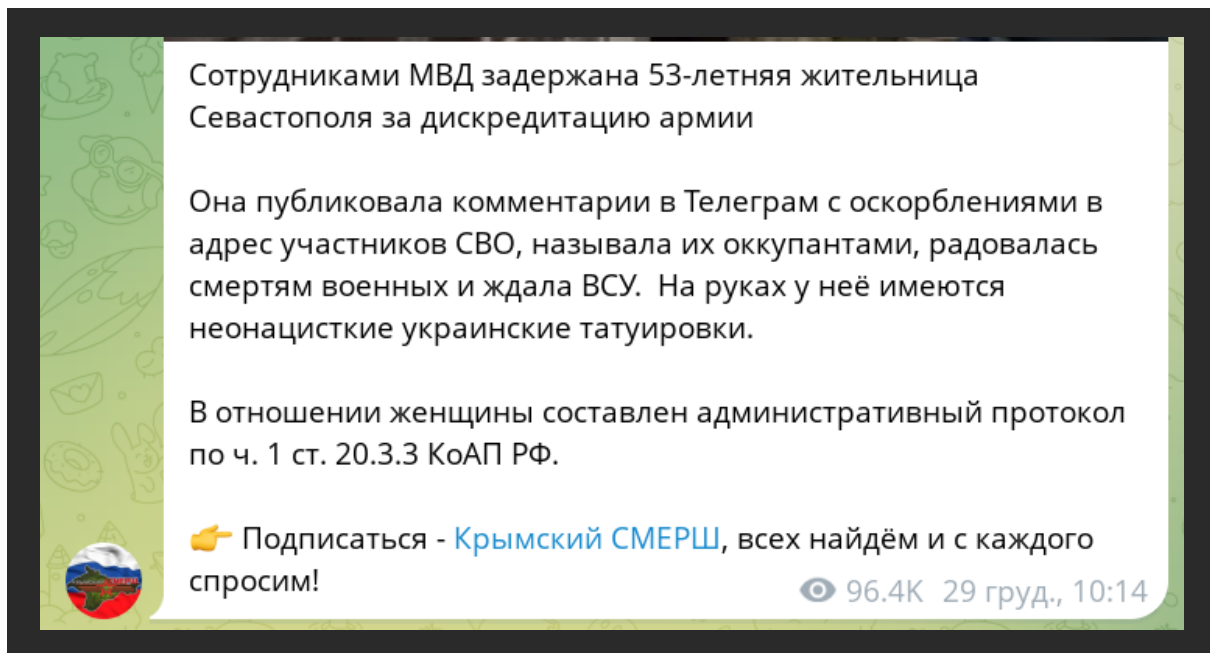
Он существовал три года, но помнят его до сих пор..

👉 Подписаться - [Крымский СМЕРШ](#), всех найдём и с каждого спросим!

🌟 999 🍷 158 🎉 46 🗣️ 22 🔥 21 😄 20 🍷 17

❤️ 14 🙏 7 🗣️ 2 😍 1

👁️ 40.1K 9:29

«Кримський СМЕРШ» — це телеграм-канал, де публікуються персональні дані громадян, яких окупаційна влада вважає «нелояльними» до РФ та її політики, у тому числі тих, кого обвинувачують у «дискредитації» ЗС РФ. Майданчиком керує Олександр Таліпов — колишній український прикордонник, який у 2014 році під час окупації Криму перейшов на бік РФ і відкрито підтримує збройну агресію Російської Федерації проти України.

Учасників українського спротиву, зокрема громадян, які публічно висловлюють проукраїнську позицію (наприклад, роблять пости на підтримку України, поширюють матеріали з українською символікою чи просто використовують жовто-блакитну гаму в зображеннях), у каналі принизливо називають «ждунами». Цим словом позначають людей, які, на думку власника каналу, чекають відновлення Збройними Силами України суверенітету України над Кримським півостровом.

Контент каналу побудований на системному залякуванні. «Кримський СМЕРШ» публікує відео з приниженнями кримчан, які вважаються нелояльними: на записах видно фізичне та психологічне насильство, побиття, примус до «каяття» за проукраїнські публікації, вимоги показати особисті речі чи телефони, шантаж і тиск із боку так званих органів правопорядку. Паралельно в каналі поширюється мова ненависті щодо українців: використовуються образливі й дегуманізуючі висловлювання на кшталт «хохли», «нацисти», «українські свині» тощо. Це створює атмосферу публічного цькування, приниження людської гідності та нормалізує переслідування за проукраїнську позицію.

Олександр Таліпов називає телеграм-канал «Кримський СМЕРШ» спадкоємцем радянського «СМЕРШу» часів Другої світової війни, при цьому

фактично спотворює або замовчує реальну природу та методи діяльності цієї структури того періоду.

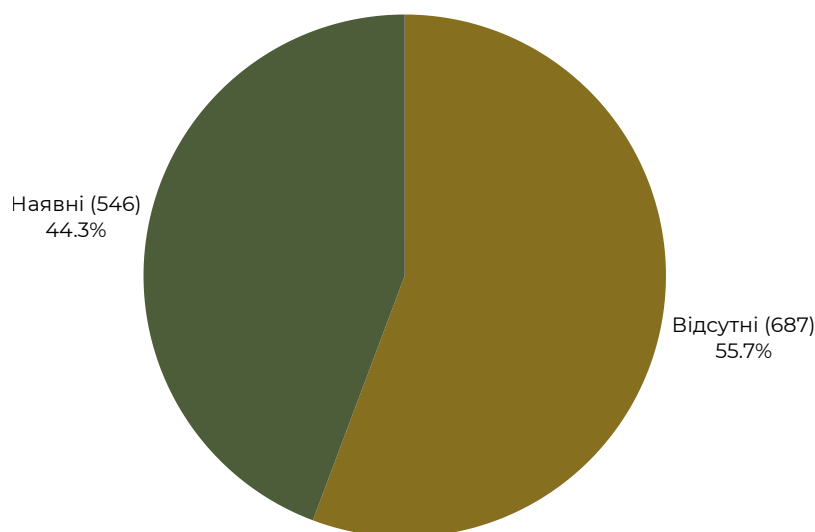
«СМЕРШ» був створений 19 квітня 1943 року як радянський орган військової контррозвідки, завдання якого полягало у виявленні шпигунів, агентів противника, диверсантів і зрадників, запобіганні дезертирству, охороні військової таємниці та «підтримці дисципліни» в частинах Червоної армії та на флоті. Під час Кримської наступальної операції в період із 8 квітня по 12 травня 1944 року його члени діяли разом із бойовими підрозділами: вони виявляли й ламали мережі німецької та румунської розвідок, викривали агентурні групи, заарештовували підготовлених радистів і диверсантів, вилучали радіостанції, зброю, вибухівку, фальшиві документи, а також викривали колаборантів на місцях. Мета «СМЕРШу» в той період офіційно формулювалася як нейтралізація діяльності спецслужб супротивника та осіб, які реально працювали на військові структури Вермахту, тобто як складова частина забезпечення воєнної переваги та політичного контролю на звільнених територіях.

Натомість сучасний телеграм-канал «Кримський СМЕРШ», який діє в окупованому Криму, використовує стару назву, але має зовсім іншу мету та логіку. Якщо історичний «СМЕРШ» декларував боротьбу з ворожою агентурою та диверсійними групами, то «Кримський» спрямований насамперед на придушення українського спротиву й залякування цивільного населення окупованої території. Канал оприлюднює дані про жителів Криму, яких окупаційні структури вважають вороже налаштованими до окупаційної влади чи політики РФ, публічно принижує людей за проукраїнську позицію або символіку, використовує мову ненависті, формує атмосферу страху й заохочує доноси. Його функція — змусити будь-якого громадянина мовчати, викоринити будь-які прояви підтримки України, її Збройних Сил, представити проукраїнську ідентичність як «загрозу безпеці». За наявними даними, станом на грудень 2025 року «завдяки» такій діяльності «Кримського СМЕРШу» до адміністративної відповідальності було притягнуто 135 осіб за публічну підтримку України та її армії, тобто мішенню стали не професійні шпигуни чи диверсанти, а звичайні люди, які висловили позицію, що суперечить політиці окупаційної держави.

5.7. Дотримання строків давності притягнення до відповідальності

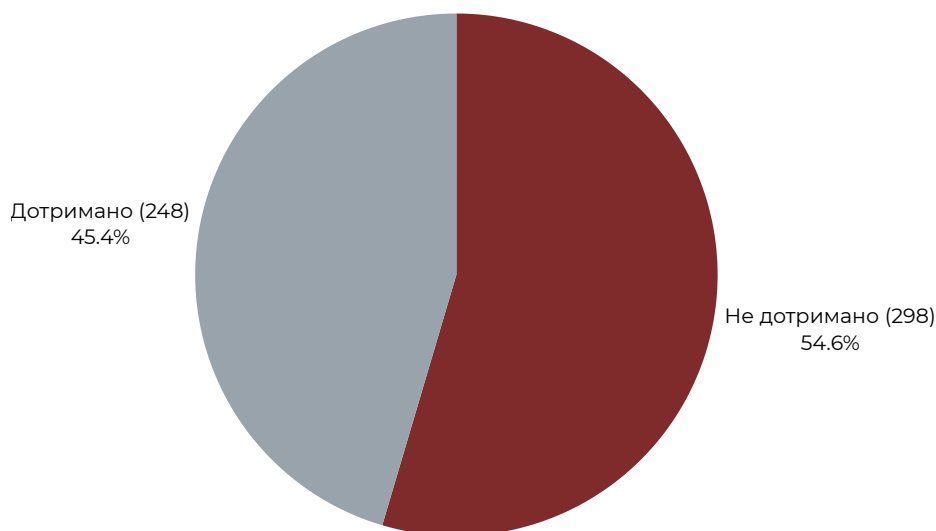
Відповідно до частини 1 статті 4.5 КпАП РФ, строк давності притягнення до адміністративної відповідальності за скоєння правопорушень, передбачених статтею 20.3.3 КпАП РФ, становить 90 днів із дня вчинення адміністративного правопорушення.

Наявність у постановвах даних щодо дати вчинення та/або його виявлення

З **1233** справ лише у **546 (44,3 %)** постановвах було зазначено дані про дату вчинення та/або виявлення правопорушення. Через це неможливо перевірити фактичне дотримання судами строків давності притягнення до відповідальності в більш як половині справ.

Дотримання строків давності притягнення до відповідальності

Аналіз результатів розгляду 546 справ демонструє, що у 248 з них (**45,4 %**) строки давності притягнення до адміністративної відповідальності були порушені. У деяких випадках осіб притягували до відповідальності навіть за публікації в мережі Інтернет, здійснені у 2013–2014 роках, що є ретроспективним застосуванням норми, яка з'явилася лише у 2022 році.

У низці справ, які стосувалися публікацій у соціальних мережах, коментарів, фото чи відеоматеріалів, суди не визнавали момент поширення певної інформації датою вчинення правопорушення, а враховували весь період її перебування у відкритому доступі. Навіть якщо публікація була зроблена рік, три чи десять років тому, судді вважали, що строки давності не закінчилися, обґрунтовуючи це тим, що такі дії є *«триваючим правопорушенням»*. У більшості справ суди не наводили в тексті постанови жодного пояснення, чому публікації було віднесено до категорії *«триваючих правопорушень»*. Фактично вони виходили з припущення, що кваліфікація правопорушення як триваючого є *«самоочевидною»*, не потребує пояснення й не підлягає перевірці.

Водночас частина 3 статті 4.5 КпАП РФ у будь-якому разі виключає можливість притягнення до відповідальності за правопорушення (навіть *триваюче*), з моменту вчинення якого минув один рік.

Окремі адвокати в інтерв'ю зазначили, що обґрунтовані клопотання про закриття адміністративного провадження через пропуск строку давності, з якими вони зверталися до судів, завжди відхиляли без будь-якого обґрунтування.

Застосування концепції триваючого правопорушення в провадженнях щодо *«дискредитації»* ЗС РФ та ігнорування судами приписів частини 3 статті 4.5 КпАП РФ фактично нівелюють положення про строки давності, що дозволяє органам правопорядку розширювати часові рамки для пошуку Інтернет-контенту, який може бути розцінений як *«дискредитація»*. Це також свідчить про порушення принципу правової визначеності, який є складником справедливого судочинства.

5.8. Участь «правопорушників» у судовому засіданні

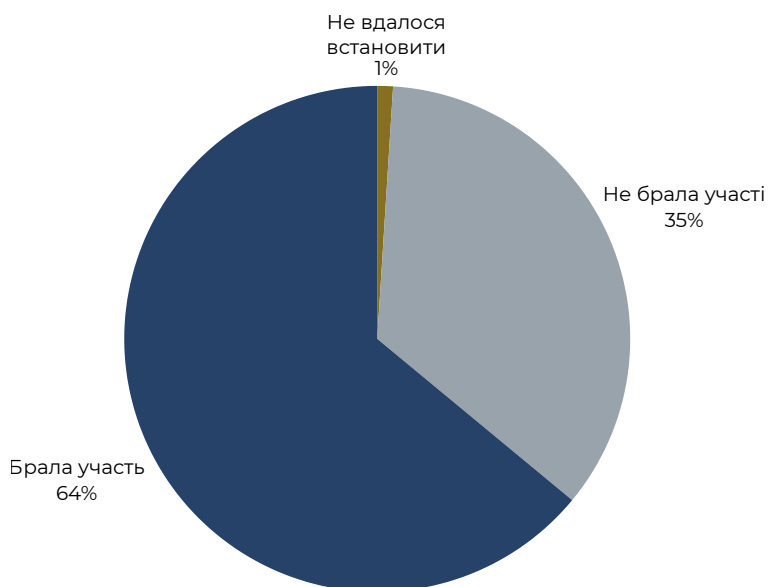
Можливість брати безпосередню участь у судовому розгляді справи про права й обов'язки особи — одна з ключових гарантій права на захист. З огляду на характер норми статті 20.3.3 КпАП РФ та суворість передбаченого нею покарання ці правовідносини потрібно розглядати в контексті кримінального обвинувачення, про яке йде мова в пункті 1 статті 6 ЄКПЛ та пункті 1 статті 14 МПГПП. Відповідно особі має бути надано можливість користуватися також усіма правами, передбаченими для обвинуваченого в кримінальному провадженні (пункт 3 статті 6 ЄКПЛ, пункт 3 статті 14 МПГПП).

Лише за цієї умови забезпечення можливості реалізувати право на участь у судовому розгляді особа може реально висловити свою позицію, погодитися чи заперечити надані докази, визнати вину, виразити каяття або, навпаки, спростувати обвинувачення.

У разі відсутності обвинуваченого суд за загальним правилом повинен перенести розгляд справи на іншу дату, належним чином повідомивши сторони. Винятком є ситуація, коли обвинувачений самостійно просить розглянути справу за його/її відсутності: тоді до суду завчасно подається відповідна заява разом із письмовими поясненнями обставин справи та правової позиції обвинуваченого.

Такий порядок дозволяє зберегти баланс між оперативністю розгляду справи та ефективною реалізацією права на захист. Водночас у практиці кримських окупаційних судів доволі поширені випадки, коли суди ігнорують ці вимоги й ухвалюють рішення за відсутності особи та без належних письмових пояснень обвинуваченого.

Дані про участь особи у судовому засіданні

Дослідження показало, що з 1233 справ, щодо яких у відкритому доступі наявні постанови, лише **64 %** осіб, притягнутих до відповідальності за «дискредитацію», були присутні під час розгляду справи в суді. Решта — близько **35 %** — були відсутні в залі судового засідання (ще щодо **1 %** не вдалося встановити дані про присутність / відсутність особи в суді під час розгляду справи).

Таким чином, значна частина проваджень здійснювалася без участі в судовому розгляді особи, якої вони стосувалися. Це суперечить загальному принципу, за яким розгляд *in absentia* має бути винятком, а не правилом, оскільки під час такого розгляду особа позбавляється можливості реагувати на доводи обвинувачення, заявляти клопотання, ставити запитання свідкам й оскаржувати спосіб збирання та оцінювання доказів.

5.9. Призначення адміністративних покарань.

Призначення покарань з урахуванням визнання вини та пом'якшувальних обставин

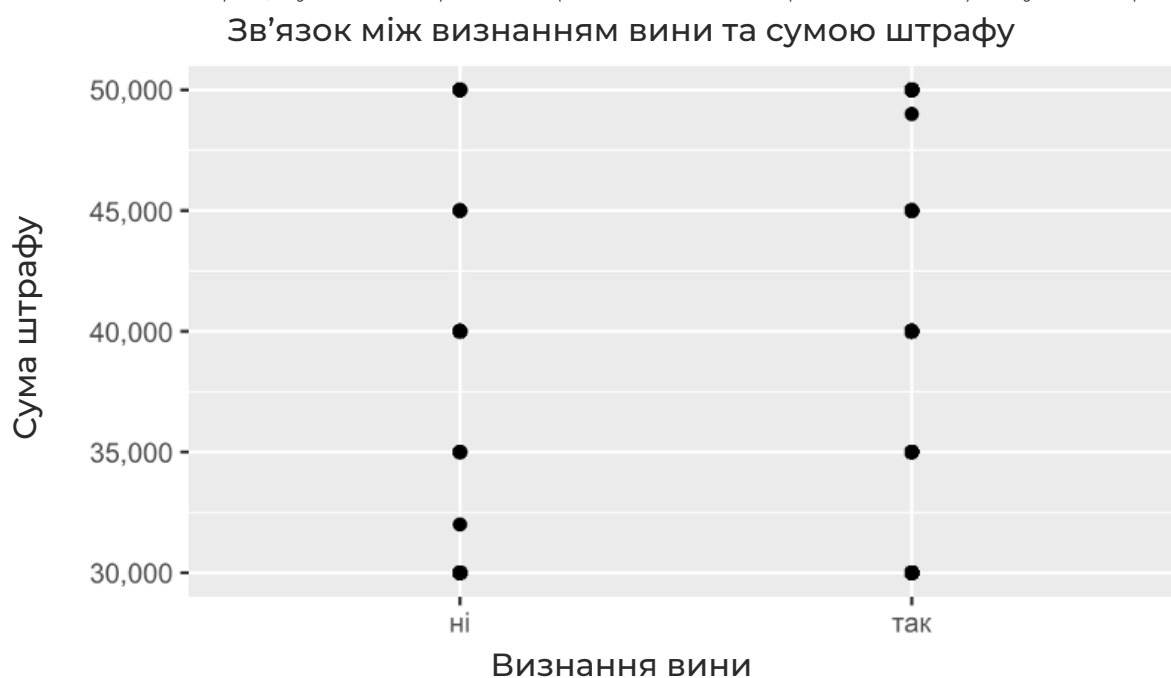
За результатами аналізу можна стверджувати, що стаття 20.3.3 КпАП РФ перетворилася на звичний інструмент покарання за будь-які прояви антивоєнної позиції, навіть висловлювання, які фактично не мали такого змісту. Під час аналізу практики призначення покарання за статтею 20.3.3 КпАП РФ до уваги бралися два поведінкові чинники: визнання / невизнання вини та присутність / відсутність особи під час судового розгляду її справи. На основі вибірки справ за 2022–2025 роки було порівняно середні / медіанні суми штрафів та частка мінімальних штрафів у розмірі 30 000 рублів. Мета такого порівняння — отримати дані про те, чи існує кореляція між процесуальною стратегією особи (відвідування засідань, визнання чи заперечення вини) і розміром штрафу, призначеного судом.

Санкція за частиною 1 статті 20.3.3 КпАП РФ передбачає для громадян штраф у розмірі 30–50 тисяч рублів, а за частиною другою — у розмірі 50–100 тисяч рублів.

Дані аналізу свідчать про те, що:

- існує стійка тенденція до збільшення кількості штрафів із року в рік: 2022 рік — 161, 2023 рік — 242, 2024 рік — 374, 2025 рік — 413;
- у більшості справ суди призначали мінімальні штрафи — 30 000 рублів, але траплялися випадки призначення штрафу в розмірі 40–50 тисяч рублів.

5.9.1. Зв'язок між процесуальною стратегією (визнання чи заперечення вини) та сумою штрафу

Лінійна регресія зв'язку між визнанням / запереченням вини та сумою штрафу

Для перевірки зв'язку між визнанням вини особою й розміром призначеного штрафу вибірку з 1084 справ було розділено на дві групи:

- група «так», що складається з 950 осіб, які визнали вину;
- група «ні», що складається зі 134 осіб, які заперечували вину.

Мета аналізу — з'ясувати, чи відрізняються суми штрафів у цих двох групах настільки, щоб цей факт можна було розглядати як сталу закономірність, а не випадковість.

Середній штраф у групі «так» становив 32 783 рублі, тоді як у групі «ні» — 34 716 рублів. Таким чином, у середньому особи, які не визнали вину, отримували приблизно на 1 933 рублі вищий штраф (+5,9 %).

Для коректності порівняння були взяті лише справи щодо фізичних осіб. Випадки притягнення керівників чи директорів підприємств та інших представників юридичних осіб було вилучено, оскільки передбачені для них значно вищі розміри штрафів (зокрема 100 000 рублів і 300 000 рублів) суттєво відхиляються від основної маси досліджених справ і спотворюють показники центральної тенденції та порівняння між групами. Також з аналізу були вилучені справи, у яких суд дискреційно призначив штрафи нижчого за мінімальний розміру, зокрема справи, у яких розмір штрафу становив 2 000 рублів та 15 000 рублів.

Спочатку було визначено медіану — значення, яке стоїть «посередині» списку штрафів: половина випадків має менші або рівні суми, а половина — більші або рівні. В обох групах медіана штрафу дорівнює 30 000 рублів. Такий результат очікуваний, адже 30 000 рублів — мінімальний штраф, і суди часто призначають саме його. Проте навіть за однакової медіани групи можуть відрізнитися тим, як часто й наскільки штрафи перевищують мінімальний поріг. Саме тому для висновку потрібна не лише візуальна оцінка або порівняння середніх значень, а статистичний тест, який показує, чи відмінність між групами справді є стійкою і не випадковою.

Перед основним порівнянням було перевірено, чи підходять класичні методи, які працюють найкраще тоді, коли дані є передбачуваними. Перевірка на нормальність розподілу була виконана через тест Шапіро-Уїлка — тест на випадки, коли більшість значень зосереджена біля середнього, а менші та більші значення трапляються поступово рідше. У нашому випадку призначені судами штрафи так не розподіляються: багато значень «скупчуються» на мінімумі 30 000 рублів, а далі є окремі більші суми. Наступним кроком дані були перевірені на нерівність дисперсій через тест Левена, тобто чи однаково «розкидані» штрафи в межах санкції статті 20.3.3 КпАП РФ в обох групах. У результаті в одній групі майже всі штрафи дуже близькі один до одного, а в іншій — коливання були більш помітні. Додатково було перевірено, чи підходить тест залишків ANOVA як спосіб порівняння середніх значень між група-

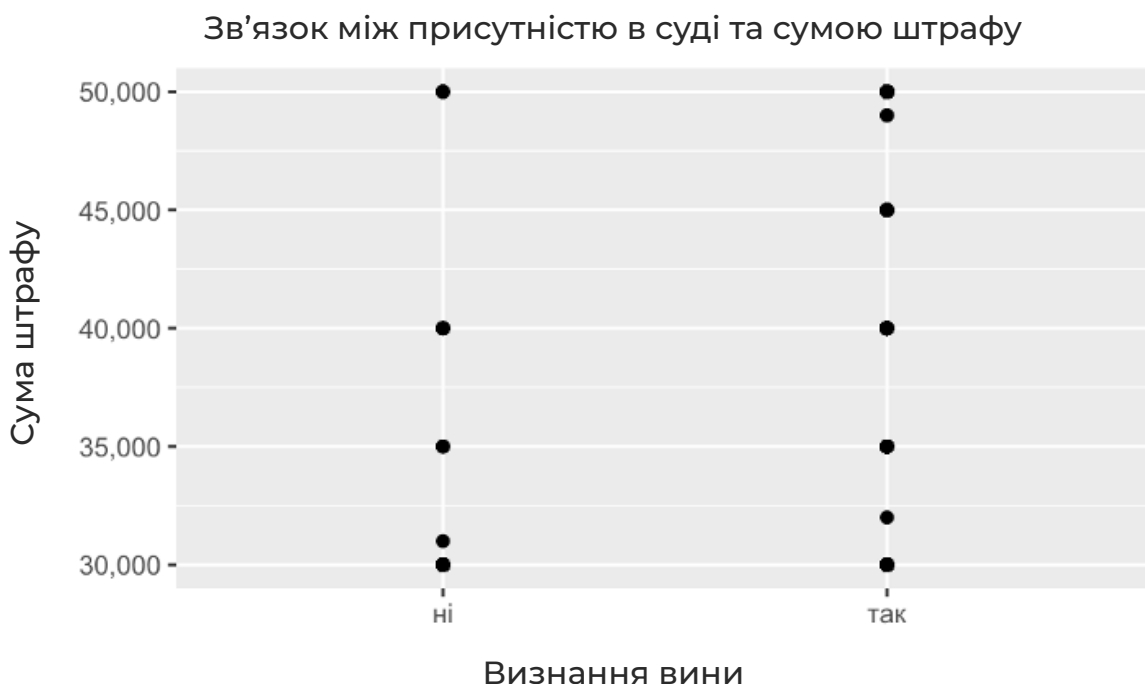
ми для наших даних. Розрахунки виявили, що через «скупчення» штрафів на мінімальному рівні 30 000 рублів та різний розкид сум штрафів у групах стандартний підхід може бути неточним.

Отримані результати складно порівнювати, тому потрібно провести Welch-тест — порівняння середніх значень двох груп у ситуації, коли є скупчення на мінімальному значенні та різний рівень розкиду між групами. Тест відповідає на питання, чи спостережувана різниця між середніми показниками (у нашому випадку між 32 783 рублі й 34 716 рублів) достатньо стабільна, щоб вважати її закономірністю в межах наявних даних, а не випадковим ефектом. Welch-тест показав, що різниця між групами виявляється на рівні даних, тобто її не можна пояснити лише випадковістю у вибірці.

Зазначені розрахунки свідчать про те, що між процесуальною стратегією та сумою штрафу існує помітний у даних, але не жорсткий за характером зв'язок. Визнання вини в середньому пов'язане з призначенням штрафу мінімального розміру, тоді як заперечення вини частіше супроводжується розмірами штрафів, що перевищують мінімальний поріг.

Така закономірність може свідчити про існування судової практики, яка стимулює визнання вини, створюючи матеріальну перевагу для тих, хто погоджується з обвинуваченням, навіть у випадках сумнівної доказової бази. У результаті визнання вини перетворюється на інструмент мінімізації ризику отримати штраф більшого розміру, тоді як заперечення може розглядатися як не вигідна стратегія, яка супроводжується вищим фінансовим навантаженням — більшим розміром штрафу, призначеного судом.

5.9.2. Зв'язок між присутністю / відсутністю в суді та розміром призначеного штрафу

Лінійна регресія зв'язку між присутністю / відсутністю в суді та сумою штрафу

Для перевірки зв'язку між визнанням вини особою і розміром призначеного штрафу вибірку з 1165 справ було розділено на дві групи:

- група «так» складається з 710 осіб, які були присутніми в судовому засіданні;
- група «ні» складається з 455 осіб, які були відсутніми в судовому засіданні.

Мета цього аналізу — визначити, чи існує статистично значуща різниця між присутністю / відсутністю в суді та сумою призначеного штрафу.

Первинні результати показали суттєві відмінності між цими групами. Середній штраф серед присутніх становив 34 479 рублів, тоді як серед відсутніх — 30 508 рублів. Це означає, що середнє значення в другій групі менше приблизно на 3 970 рублів (-11,5 %). Утім, як і в попередньому аналізі, розподіл значень характеризується різко вираженою концентрацією навколо мінімального штрафу 30 000 рублів, що знижує інформативність простого порівняння середніх значень. Тому додатково були розраховані медіани та частки штрафів, що перевищують мінімальний поріг. Медіана для обох груп виявилася однаковою — 30 000 рублів, однак частка штрафів більшого розміру суттєво відрізнялася. Особи, які були присутні в суді, значно частіше отримували штрафи більш як 30 000 рублів, тоді як у групі відсутніх такі випадки траплялися рідко, і більшість справ завершувалася призначенням саме мінімального штрафу.

Перед застосуванням статистичного тестування було перевірено нормальність розподілу сум штрафів та однорідність дисперсій. Тести Шапіро-Уїлка для обох груп показали відхилення від нормальності: більшість значень зосереджена біля середнього, а менші та більші значення трапляються поступово рідше. Також тест Левена вказав на нерівність дисперсій: у групі «ні» майже всі штрафи дуже близькі один до одного, а в групі «так» — коливання сильніші. Окрім того, аналіз залишків ANOVA продемонстрував їхню ненормальність: помітне «скупчення» штрафів на мінімальному рівні. Статистичні передумови класичного t-тесту не виконувалися: розподіли в обох групах відхилялися від нормальних, а дисперсії були нерівними. Тому для перевірки значущості різниці знову було застосовано Welch-тест. Його результат засвідчив наявність значущої різниці: суми штрафів у групі «так» систематично вищі, ніж у групі «ні», і це не є випадковим коливанням у вибірці.

Дисперсія моделі становить 10,6 %, що вказує на помірну роль у силі моделі. Тобто присутність справді має значення, хоча і не є головною причиною того, чому суми штрафів відрізняються, оскільки на це також впливають інші чинники.

Отже, присутність особи в суді посилює ймовірність отримання штрафу в розмірі, що перевищує мінімальні 30 000 рублів, тоді як відсутність у суді фактично гарантує накладення мінімального штрафу. Така практика судів виглядає як своєрідне покарання для осіб, які з'являються до суду з

метою реалізації свого права на участь у судовому розгляді, і може мати охолоджувальний ефект на тих, хто має намір бути присутнім у суді.

У ході подальшого аналізу були розглянуті такі сценарії, засновані на поєднанні вище зазначених обставин — присутність / відсутність у судовому засіданні та визнання / заперечення вини.

№	Конфігурація	Кількість спостережень	Середній розмір штрафу	Типовий результат	Коментар
1	Визнає вину + Не бере участі у судовому засіданні	269	30 167	Близький до мінімального розмір штрафу	Ця конфігурація виглядає найбільш прийнятною для суду, відповідно розмір призначеного штрафу близький до мінімального
2	Заперечує вину + Не бере участі в судовому засіданні	25	32 200	Нижчий за середній	Ці конфігурації суд сприймає як менш прийнятні, оскільки вони вимагають від нього більших зусиль у мотивуванні судового рішення. Відповідно розмір призначеного штрафу вищий на мінімальний
3	Визнає вину + Бере участь у судовому засіданні	534	34 137	Вищий за середній, близький до високого	Ця конфігурація виглядає як найменш прийнятна для суду, оскільки вимагає більше часу для проведення самого засідання та підготовки мотивувальної частини рішення. Відповідно розмір призначеного штрафу найвищий
4	Заперечує вину + Бере участь у судовому засіданні	105	35 543	Високий розмір штрафу	Ця конфігурація виглядає як найменш прийнятна для суду, оскільки вимагає більше часу для проведення самого засідання та підготовки мотивувальної частини рішення. Відповідно розмір призначеного штрафу найвищий

Для оцінки типових розмірів штрафів у різних «поведінкових» сценаріях було сформовано чотири конфігурації на перетині двох ознак: (1) позиція щодо вини (визнає / заперечує) та (2) участь у судовому засіданні (бере участь / не бере участі). Спочатку дані були уніфіковані до єдиного формату: сума штрафу переведена в числовий тип, а значення двох категоріальних змінних стандартизовані так, щоб у них залишилися лише однозначні відповіді «так/ні».

Висновки щодо сценаріїв із запереченням вини потребують додаткової перевірки на більшому масиві або з точнішим групуванням, оскільки мала чисельність груп робить оцінки нестабільними. Водночас ре-

зультати аналізу зазначених сценаріїв підтверджують, що поведінка «правопорушника» (ставлення до обвинувачення та участі в судовому розгляді) впливає на розмір штрафу, призначеного судом.

Як зазначили адвокати в інтерв'ю, помічники суддів часто намагаються переконати осіб, які прибули для участі в судовому засіданні, написати заяву про розгляд справи за їх відсутності та про визнання вини, мотивуючи це тим, що в такому разі сума штрафу буде мінімальною. Траплялися випадки, коли судді особисто зверталися до адвокатів із подібною пропозицією.

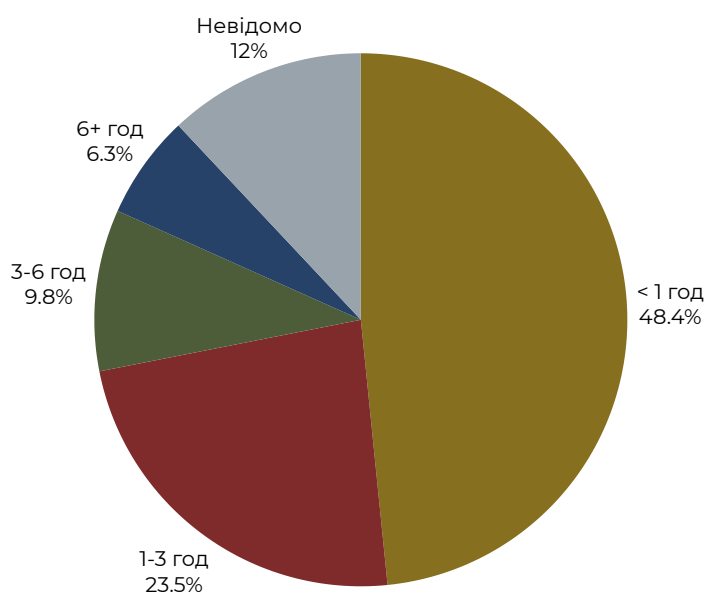
5.10. Тривалість судового розгляду справ

Міжнародні стандарти прав людини гарантують кожній особі судовий розгляд її справи в розумний строк⁴⁷.

Не існує визначеного строку, який можна було б вважати розумним. Це суб'єктивний критерій, який залежить від обставин конкретної справи⁴⁸. Загалом дотримання «розумного строку» вимагає, щоб її розгляд не був надмірно довгим чи невиправдано коротким. Відповідно до практики ЄСПЛ⁴⁹, оцінку тривалості розгляду справи необхідно здійснювати залежно від її складності, поведінки особи, яку притягують до відповідальності, а також поведінки органів державної влади та самого суду.

У деяких справах точну тривалість розгляду визначити було неможливо через перенесення часу їх розгляду.

Дані щодо тривалості розгляду справ

У результаті аналізу 1529 справ встановлено:

- 740 справ було розглянуто менше ніж за 1 годину (48,4 % від загальної кількості справ);
- 359 справ було розглянуто в межах від 1 до 3 годин (23,5 % від загальної кількості справ);
- 150 справ було розглянуто в межах від 3 до 6 годин (9,8 % від загальної кількості справ);
- 97 справ розглядалися більше як 6 годин (6,3 % від загальної кількості справ);
- щодо 183 справ тривалість судового розгляду оцінити неможливо (приблизно 12 % від загальної кількості справ).

Окрім того, виявлено випадки, коли справи були розглянуті за лічені хвилини: 6 справ — за 3 хвилини, 4 справи — за 2 хвилини, 13 справ — у межах 1 хвилини.

У Ялтинському міському суді понад 50 % справ було розглянуто менше ніж за 3 хвилини. За такий короткий проміжок часу однозначно неможливо здійснити всебічне й справедливе дослідження матеріалів справи.

В усіх 27 справах, розглянутих Центральним районним судом м. Сімферополя, час розгляду не вдалося встановити. У Ленінському районному суді міста Севастополя та в Керченському міському суді справи, у яких неможливо встановити час розгляду, складають найбільшу частку від усіх наявних справ в обох судах.

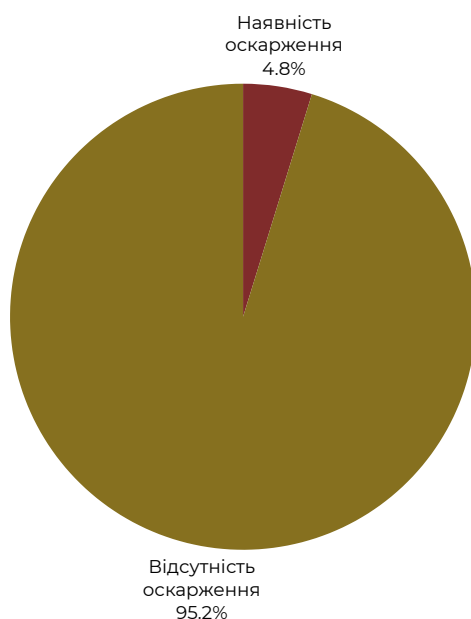
Відсутність даних про тривалість розгляду справ може бути як наслідком неналежної фіксації судом ключових процесуальних етапів, так і вказувати на бажання приховати процесуальні порушення, які стосуються тривалості розгляду справ.

Надмірно коротка тривалість розгляду значної кількості справ свідчить про серйозні процесуальні порушення, формальний характер судового розгляду, а це порушення права на справедливий суд.

5.11. Процедура оскарження та участь захисників у справах

Аналіз практики оскарження рішень у справах щодо «дискредитації» свідчить, що цей механізм використовується вкрай рідко.

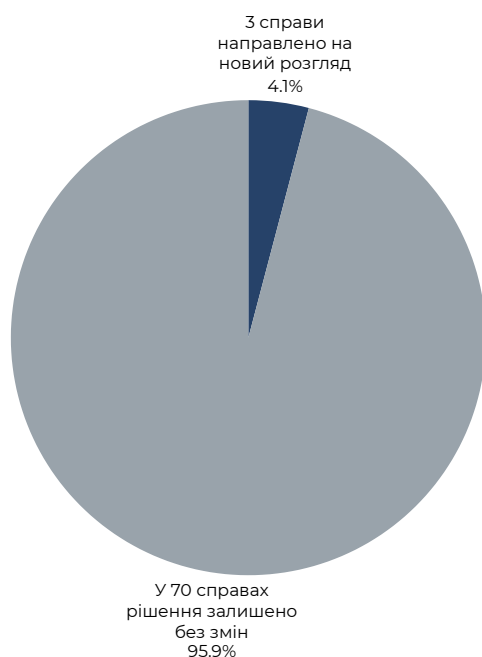
Оскарження рішень

З 1529 справ із наявними постановами лише в **73 справах судові рішення були оскаржені в апеляційному порядку (4,8 % від загальної кількості справ)**. Це вказує на формальний характер права на апеляційний перегляд і низьку ефективність оскарження як інструменту перевірки законності рішень у справах зазначеної категорії.

Хоча більшість справ загалом стосується Інтернет-активності, переважна частина оскаржених рішень пов'язана саме з висловлюваннями в громадських місцях. Така диспропорція може свідчити про те, що в справах, де доказування публічного характеру дій потребує більших зусиль, особи та їхні захисники вбачають і більше процесуальних можливостей для заперечення наявності складу правопорушення.

Результати оскарження

В абсолютній більшості випадків апеляційна інстанція залишала рішення першої інстанції **без змін**.

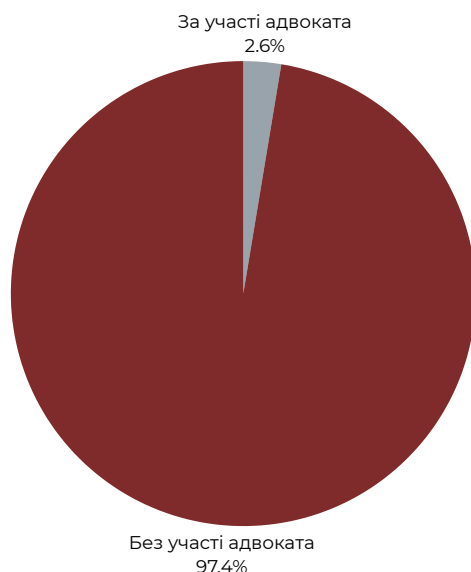
Із 73 оскаржених справ у **трьох** рішення суду першої інстанції було **скасовано з направленням на новий розгляд**, під час якого:

- в одній справі провадження було закрито через відсутність складу адміністративного правопорушення (Кіровський районний суд); справа стосувалася діалогу в громадському місці, розглядалася за участі захисника;
- у другій справі провадження було закрито через закінчення строків давності притягнення до відповідальності (Феодосійський міський суд); справа також стосувалася діалогу в громадському місці;
- у третій справі суд повторно визнав особу винною у вчиненні адміністративного правопорушення, однак текст самої постанови відсутній у відкритому доступі (Феодосійський міський суд).

В апеляційних скаргах особи, притягнуті до відповідальності, та їхні захисники найчастіше наводили такі підстави для скасування рішення:

- закінчення строків притягнення до адміністративної відповідальності;
- неможливість встановити час вчинення правопорушення;
- невідповідність протоколу про проведення оперативно-розшукових заходів вимогам КпАП РФ;
- відсутність належного повідомлення про дату й час судового засідання;
- відсутність протоколу судового засідання або протоколу огляду речей;
- вигаданий характер обставин справи або міжособистісний конфлікт, що не мав публічного характеру;
- відсутність шкоди від публікації контенту, який уже був загальнодоступним.

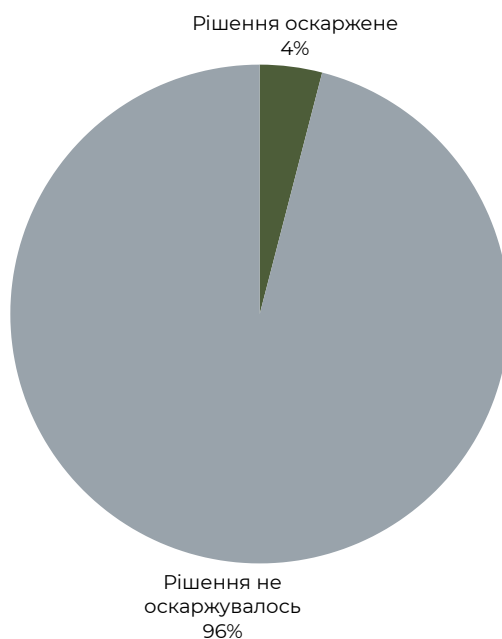
Участь адвоката у розгляді справ

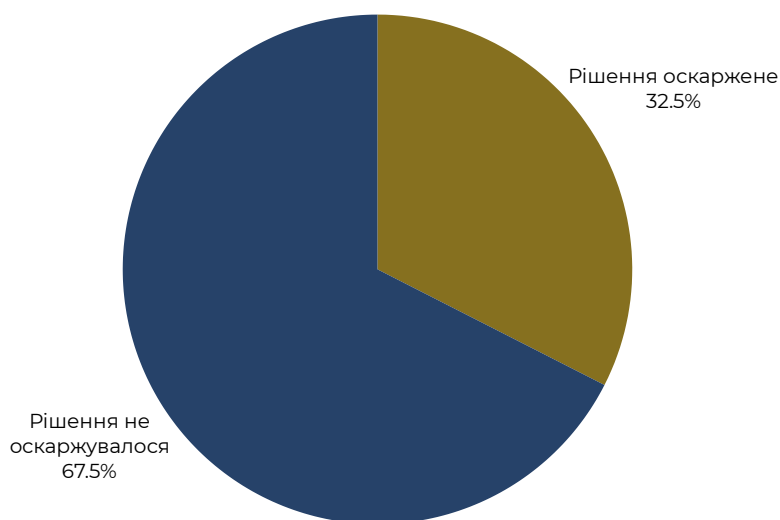
У **97,4 %** справ про «дискредитацію» ЗС РФ судовий розгляд відбувався **без участі адвоката**. Захисники були залучені лише в **40 справах**. Це свідчить про те, що участь адвоката в провадженнях за статтею 20.3.3 КпАП РФ має винятковий, а не системний характер.

Аналіз засвідчив залежність оскарження судових рішень від участі адвоката в справі. Так, якщо в справах без участі адвоката апеляційні скарги подавалися в 4 % випадків (60 справ із 1489), то в справах за участі адвоката було оскаржено 32,5 % рішень (13 із 40).

Оскарження у справах без участі адвоката

Оскарження у справах за участі адвоката

Для перевірки того, чи така різниця може бути зумовлена випадковими коливаннями (через малу кількість справ за участю адвоката), засто-

совано точний критерій Фішера (Fisher's exact test) — статистичний тест для таблиць, коректний за малих чисельностей у клітинках. Результат тесту статистично значущий, що вказує на наявність статистичної асоціації між участю адвоката та поданням апеляції.

Додатково розраховано відношення шансів — odds ratio (OR). У результаті підрахунків виявилось, що **шанси подати апеляцію в справах з адвокатом у середньому приблизно в 9–10 разів вищі, ніж у справах без адвоката.**

Відсутність адвоката обмежує можливості ефективного захисту, оскільки особи, притягнуті до адміністративної відповідальності, часто не усвідомлюють обсягу своїх прав та можливостей захисту. Судовий розгляд у таких справах, як правило, зводиться до формального допиту або зачитування заздалегідь підготовленого клопотання про каяття.

Адвокати, залучені до розгляду справ зазначеної категорії, поділилися особистими відчуттями «безпомічності та безпорадності» перед суддівським свавіллям як у районних судах, так і в апеляційних. Останні завжди «стоять на захисті рішень судів першої інстанції», якими б «необґрунтованими й безглуздими вони не виглядали».

Особи, які користувалися послугами захисника, визнали вину у **18 справах із 40**, тоді як у **17** заперечували її⁵⁰.

Порівняння справ із залученням захисника та без нього показує суттєву відмінність у тенденціях визнання вини. У вибірці з 1039 справ, де в постановках було прямо зафіксовано позицію щодо вини, у групі без участі адвоката особи визнали вину у 88,1 % справ (889 із 1009), тоді як у групі за участі адвоката — у 46,7 % (14 із 30). Водночас частка заперечення вини в справах за участі адвоката становила 53,3 % (16 із 30) порівняно з 11,9 % (120 із 1009) у справах без участі захисника (див. таблицю).

Наявність адвоката	Вину не визнано	Вину визнано	Разом
Так	16 (53,3 %)	14 (46,7 %)	1009
Ні	120 (11,9 %)	889 (88,1 %)	30
Разом	136	903	1039

Відсотки показують розподіл усередині кожної групи (рядкові відсотки), тобто як часто визнання / невизнання вини трапляється серед справ за участі адвоката й без участі адвоката.

Для перевірки того, чи може заперечення і визнання вини бути випадковим, було застосовано точний критерій Фішера. Тест показав статистично значущий зв'язок між наявністю адвоката та визнанням вини. Dodatkowo було розраховано відношення шансів (odds ratio, OR): OR=0,12 (95 % ДІ 0,05–0,27), що означає, що за участі адвоката шанси визнати вину суттєво нижчі, ніж у справах без захисника. Таким чином, професійний захист асоціюється з активним запереченням вини або відмовою від її «формального» визнання.

Водночас аналіз свідчить про те, що адвокати в більшості справ не висловлювали чіткої правової позиції або ж суди не зазначали її в текстах судових рішень. Лише в окремих випадках зафіксовано активну позицію захисту, зокрема аргументи щодо незаконності отримання матеріалів оперативно-розшукової діяльності, а також подання клопотань про застосування усного попередження у зв'язку з малозначністю правопорушення.

Результати дослідження свідчать, що судовий розгляд у справах щодо «дискредитації» ЗС РФ здебільшого відбувався без участі адвокатів, що обмежує можливості осіб ефективно відстоювати свої права, формувати правову позицію та подавати обґрунтовані апеляційні скарги. Цим може бути зумовлена незначна кількість оскаржень судових рішень особами, яких притягали до відповідальності.

5.12. Кримінальні провадження проти осіб, раніше притягнутих до адміністративної відповідальності за «дискредитацію» ЗС РФ

У разі вчинення будь-якої подібної дії протягом одного року після притягнення до адміністративної відповідальності за статтею 20.3.3 КпАП РФ щодо особи може бути розпочато кримінальне провадження за статтею 280.3 КК РФ.

Зазначена стаття передбачає диференційовану систему покарань залежно від тяжкості діяння та його наслідків. За частиною першою встановлено санкції у вигляді штрафу в розмірі від 100 000 до 300 000 рублів або доходу засудженого за період від одного до двох років, примусових робіт на строк до трьох років, арешту на строк від чотирьох до шести місяців або позбавлення волі на строк до трьох років із додатковою заборонаю обіймати певні посади чи здійснювати певну діяльність на аналогічний строк.

Частина друга цієї статті, що застосовується в разі настання смерті з необережності, заподіяння шкоди здоров'ю, масових порушень громадського порядку чи перешкоджання роботі об'єктів критичної інфра-

структури, передбачає штраф у розмірі від 300 000 до 1 000 000 рублів або доходу за період від трьох до п'яти років, а також позбавлення волі на строк до п'яти років із заборобою обіймати посади чи займатися відповідною діяльністю на той самий строк.

За частиною третьою в разі настання так званих тяжких наслідків встановлено покарання у вигляді позбавлення волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років із додатковою заборобою обіймати певні посади або здійснювати певну діяльність на строк до п'яти років.

Стаття 280.3 КК РФ, як і стаття 20.3.3 КпАП РФ, також передбачає можливість накладення обмеження на публічну Інтернет-активність (на 1–3 роки). Варто наголосити, що суди загалом тлумачать критерій публічності діянь як такий, що має надзвичайно низький поріг, особливо в справах щодо Інтернет-активності: достатньо лише самого факту публікації матеріалу, а наявність навіть мінімальної кількості переглядів не є обов'язковою вимогою.

У період із 2022 по 2025 рік на території окупованих Криму та Севастополя було задокументовано 9 справ за статтею 280.3 КК РФ.

На відміну від справ про адміністративні правопорушення, де висновки так званих лінгвістичних експертиз надзвичайна рідкість, у кримінальних провадженнях вони трапляються частіше. І хоча в справах зазначеної категорії вони можуть розглядатися як важливий і справді необхідний доказ, у більшості випадків їхній зміст зводиться до використання стандартних висловів (кліше), таких як «висловлювання формують негативне ставлення», «підривають авторитет ЗС РФ» тощо. По суті, вони не розкривають реального змісту й смислового навантаження висловлювань чи дописів, а лише формально «підтверджують» вину особи.

Так само як і в справах про адміністративні правопорушення, у кримінальних провадженнях суди на практиці частіше обмежуються рапортами оперативних працівників та/або скріншотами із соціальних мереж, що свідчить про низький стандарт доказування й залишає більше простору суду для довільного тлумачення тих чи інших висловлювань особи, її дописів чи інших дій.

Отже, у кримінальних провадженнях за «повторну дискредитацію» суди копіюють логіку адміністративних проваджень, застосовуючи низький поріг «публічності», необмежено широке тлумачення диспозиції статті та обмежуючись мінімальною доказовою базою для ухвалення обвинувальних вироків.

РОЗДІЛ 6

Переслідування за «дискредитацію» ЗС РФ як один із складників політики РФ, спрямованої на придушення свободи вираження поглядів

Російська Федерація послідовно проводить державну політику, спрямовану на придушення свободи вираження поглядів та усунення будь-яких проявів публічної незгоди з офіційними наративами. Після початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну вона набула системного та масштабного характеру. Нормативні механізми реалізації такої політики були впроваджені практично миттєво: уже в березні 2022 року РФ внесла до адміністративного та кримінального законодавства низку нових норм, спрямованих на придушення антивоєнних висловлювань і будь-якої критики дій російських збройних сил. На окупованих територіях її дотримуються особливо ретельно, оскільки така політика одночасно виступає також інструментом виявлення нелояльного населення й придушення спротиву окупації.

Один із її ключових інструментів — запроваджена адміністративна та кримінальна відповідальність за так звану дискредитацію ЗС РФ (стаття **20.3.3 КпАП РФ** та стаття **280.3 КК РФ**). Ці статті стали частиною ширшого репресивного механізму, до якого також належать:

- **стаття 20.3.4 КпАП РФ**, яка встановлює відповідальність за публічні заклики до введення або продовження іноземних санкцій проти РФ, і стаття **284.2 КК РФ**, яка за ті самі дії в разі повторного вчинення передбачає кримінальну відповідальність;
- **стаття 207.3 КК РФ**, яка встановлює покарання за поширення «фейків» про армію.

Разом ці норми доповнюють і розширюють державну політику РФ, що має на меті забезпечення жорсткого контролю над інформаційним простором і боротьбу з інакодумством.

РФ реалізує політику придушення свободи вираження поглядів не лише через правові інструменти — вона є частиною набагато ширшої стратегії політичного та соціального контролю, у межах якого держава паралельно:

- створює атмосферу страху та невизначеності;
- переслідує політично нелояльних громадян, незалежних журналістів, правозахисників та активістів;

- катує, довільно затримує осіб, які не погоджуються з політикою окупаційної влади, і вдається до інших порушень прав людини;
- обмежує або ліквідує незалежні медіа, блокує доступ до альтернативної інформації;
- змінює демографічний склад населення шляхом витіснення з окупованих територій осіб із проукраїнською позицією та колонізації півострова громадянами РФ.

У цьому контексті запровадження відповідальності за «дискредитацію» є не ізольованим кроком, а органічною частиною масштабної політики формування повного контролю над суспільним простором. Те, що законодавчі зміни були запроваджені відразу після початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну, свідчить, що їх підготували заздалегідь і вони стали складовою частиною системного плану недопущення критики «СВО».

Інструменти формування та реалізації політики

Розповсюдження російського законодавства на окуповані території

Після початку окупації Криму РФ інституційно закріпила поширення свого суверенітету на територію півострова шляхом ухвалення Федерального конституційного закону № 6-ФКЗ та внесення відповідних змін до Конституції РФ. Це створило основу для застосування російського адміністративного та кримінального законодавства на окупованій території, включно з нормами про «дискредитацію».

Таким чином, репресивні механізми РФ були запроваджені на Кримському півострові шляхом формального правового закріплення, що уможливило їх практичне застосування.

Зловживання законодавчими повноваженнями

У законодавчій діяльності РФ спостерігається тенденція до оперативного ухвалення нормативних актів, що розширюють межі державного втручання у сферу свободи слова. Законопроекти, які зміцнюють контроль над інформаційним простором, ухвалюються в надзвичайно короткі строки, без належного публічного обговорення та експертного аналізу. Це підкреслює інструментальний характер правотворчості, спрямований на забезпечення політичних потреб влади. Так, законопроект № 1197680-7 був ухвалений фактично за два дні.

Використання органів правопорядку та судів як ключових виконавців політики

Основну практичну роль у реалізації політики відіграють:

- *органи правопорядку*, які ініціюють більшість справ (приблизно три чверті), виявляють «правопорушення» та формують зміст обвинувачення;

- *суди*, які системно тлумачать законодавство в спосіб, що задовольняє політичний запит на придушення інакодумства.

Таким чином, державна політика РФ щодо придушення свободи вираження поглядів є комплексною, цілеспрямованою та системно підготовленою й реалізованою. Запровадження відповідальності за «дискредитацію» ЗС РФ стало одним із її ключових елементів, який забезпечує:

- примусове обмеження антивоєнних, проукраїнських та антивладних висловлювань;
- монополізацію інформаційного простору та усунення альтернативних джерел інформації;
- легітимізацію війни через заборону будь-якої публічної критики дій влади та російської армії;
- нав'язування проросійського ідеологічного нарративу;
- більш широку криміналізацію інакодумства;
- створення охолоджувального ефекту, який виступає стримувальним фактором для вираження людьми своїх поглядів, будь-якої критики влади та прояву спротиву окупації в будь-якій формі.

У підсумку ця політика спрямована на викорінення безпосередньо свободи думки й слова, примусову уніфікацію світогляду населення та встановлення максимально жорсткого контролю над поведінкою громадян — як на території РФ, так і на окупованих нею територіях України.

РОЗДІЛ 7

Роль державних інституцій та вищих посадових осіб у формуванні й реалізації політики придушення свободи вираження поглядів
(на прикладі відповідальності за «дискредитацію» ЗС РФ)

Відповідно до результатів аналізу, за формування й реалізацію політики, направленої на придушення свободи вираження поглядів та формування лояльності до російської влади шляхом переслідування за «дискредитацію» ЗС РФ (зокрема, на території окупованого Кримського півострова) відповідальні такі органи й посадові особи РФ та окупаційної влади:

1. Федеральні збори РФ

Державна дума РФ

Нижня палата Федеральних зборів РФ, яка разом із Радою Федерації здійснює законодавчу владу. До її основних повноважень належить ухвалення федеральних законів, у тому числі тих, що визначають підстави адміністративної та кримінальної відповідальності. Саме через ух-

валення відповідних законодавчих змін Державна дума забезпечила правові механізми переслідування осіб за так звану дискредитацію ЗС РФ, створивши юридичні підстави для контролю над публічними висловлюваннями та обмеження свободи вираження поглядів.

21 червня 2021 року уряд Російської Федерації вніс до Державної думи законопроект № 1197680-7 «Про внесення змін до Кодексу Російської Федерації про адміністративні правопорушення (щодо встановлення адміністративної відповідальності за здійснення в інтересах юридичної особи угод або фінансових операцій з майном, отриманим злочинним шляхом, а також за публічні дії, спрямовані на дискредитацію використання Збройних сил Російської Федерації, і за заклики до запровадження обмежувальних заходів щодо Російської Федерації)».

У первинній редакції законопроекту не було положень щодо «дискредитації» ЗС РФ. Однак 3 березня 2022 року Комітет Державної думи з державного будівництва та законодавства вніс поправки до тексту документа, доповнивши його пропозицією запровадити нову статтю 20.3.3 КпАП РФ — про відповідальність за «дискредитацію» використання ЗС РФ⁵¹.

Авторами поправки стали депутати Державної думи В. І. Піскар'єв, А. В. Картополов, А. Г. Альшевських, М. В. Бутіна, А. К. Луговий, О. А. Нілов.

Зазначений комітет, очолюваний П. В. Крашенінніковим, схвалив поправки. Уже наступного дня, 4 березня 2022 року, на основі цього законопроекту було ухвалено Федеральний закон «Про внесення змін до Кодексу Російської Федерації про адміністративні правопорушення» від 4 березня 2022 року № 31-ФЗ, яким додано статтю 20.3.3 у КпАП РФ⁵².

Паралельно 3 березня 2022 року та сама група депутатів Державної думи РФ використала законопроект № 464757-7 від 14 травня 2018 року «Про внесення змін до Кримінального кодексу Російської Федерації та статей 31 і 151 Кримінально-процесуального кодексу Російської Федерації», який первинно не стосувався питань дискредитації. До його тексту депутати внесли поправки, запропонували встановити кримінальну відповідальність за повторну «дискредитацію» використання ЗС РФ⁵³.

На його основі 4 березня 2022 року було ухвалено Федеральний закон № 32-ФЗ «Про внесення змін до Кримінального кодексу Російської Федерації та статей 31 і 151 Кримінально-процесуального кодексу Російської Федерації», яким додано статтю 280.3 у КК РФ⁵⁴.

8 грудня 2022 року до Державної думи РФ був внесений законопроект № 253972-8 «Про внесення змін до статей 13.15 і 20.3.3 Кодексу Російської Федерації про адміністративні правопорушення», який передбачав, зокрема, уточнення відповідальності за «дискредитацію» добровольчих формувань⁵⁵. Ініціаторами законопроекту стали депутати Державної думи В. В. Володін, І. А. Ярова, В. І. Піскар'єв, В. А. Васильєв

і ще 380 депутатів. На його основі 18 березня 2023 року було ухвалено Федеральний закон № 57-ФЗ «Про внесення змін до статей 13.15 і 20.3.3 Кодексу Російської Федерації про адміністративні правопорушення»⁵⁶.

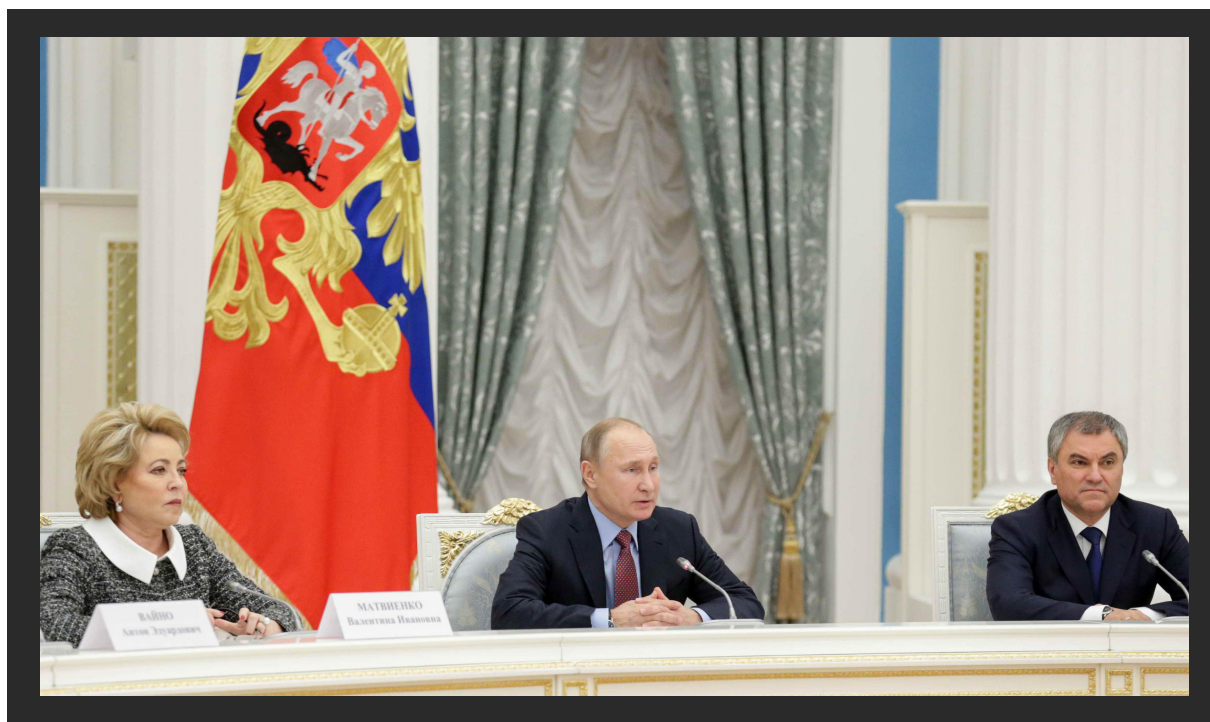
22 вересня 2023 року до Державної думи РФ були внесені два законопроекти:

- № 445350-8 — «Про внесення змін до статті 20.3.3 Кодексу Російської Федерації про адміністративні правопорушення» (уточнення відповідальності за «дискредитацію» добровольчих формувань, які сприяють виконанню завдань *Національної гвардії*)⁵⁷. На його основі 25 грудня 2023 року ухвалено Федеральний закон № 640-ФЗ⁵⁸;
- № 445338-8 — «Про внесення змін до Кримінального кодексу РФ» (уточнення відповідальності за «дискредитацію» добровольчих формувань, що сприяють виконанню завдань *Національної гвардії*)⁵⁹. На його основі 25 грудня 2023 року ухвалено Федеральний закон № 641-ФЗ⁶⁰.

Ініціаторами законопроектів стали депутати Державної думи А. Є. Хінштейн, Д. Ф. Вяткін, В. І. Піскарьов, А. В. Картополов, І. А. Панькіна, А. Б. Выборний, а також сенатори РФ А. А. Клішас, С. Н. Пермінов, І. В. Рукавишникова.

Таким чином, за формування та реалізацію цієї політики відповідальні як окремі депутати, які внесли відповідні законопроекти або ініціювали поправки, безпосередньо голова Держдуми В'ячеслав Володін, а також Державна дума РФ як колегіальний орган, який ухвалив їх шляхом голосування.

Рада Федерації

Відповідно до законодавства РФ, федеральний конституційний закон вважається затвердженим і готовим до підпису президентом, якщо його схвалено більшістю не менше ніж три чверті сенаторів.

Рада Федерації проголосувала за затвердження згаданих законопроектів, що стали ключовими елементами політики переслідування за «дискредитацію», і за підписом голови Ради Федерації *Валентини Матвієнко* ухвалила такі постанови:

4 березня 2022 року:

- Постанова № 52-СФ — затвердження законопроекту № 464757-7.
- Постанова № 61-СФ — затвердження законопроекту № 1197680-7.

15 березня 2023 року:

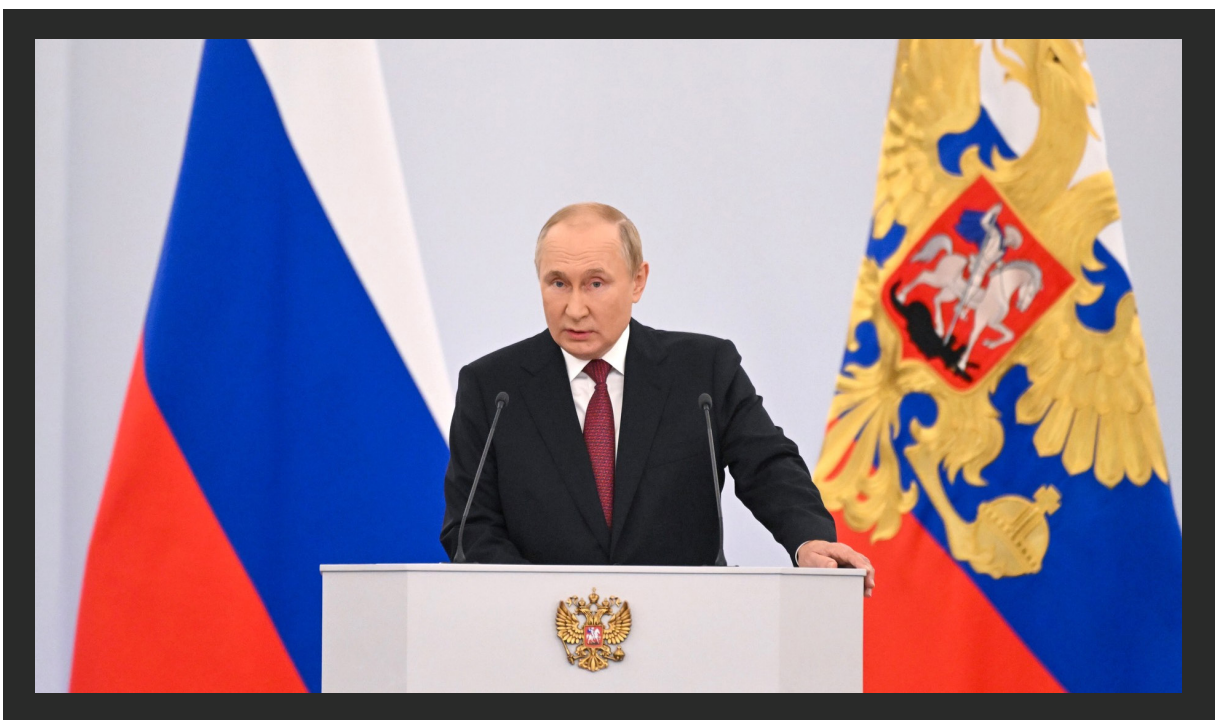
- Постанова № 78-СФ — затвердження законопроекту № 253972-8.

22 грудня 2023 року:

- Постанова № 768-СФ — затвердження законопроекту № 445350-8.
- Постанова № 769-СФ — затвердження законопроекту № 445338-8.

Таким чином, під керівництвом Валентини Матвієнко Рада Федерації ухвалила зміни до кримінального та адміністративного законодавства, які стали основою для придушення свободи слова та переслідування осіб за публічне висловлення власної позиції шляхом покарання за так звану дискредитацію.

2. Президент РФ

У контексті реалізації політики встановлення відповідальності за «дискредитацію» президент Російської Федерації *В. В. Путін* відіграв визначальну роль у законодавчому процесі. Саме він підписав федеральні закони № 31-ФЗ, № 32-ФЗ, № 57-ФЗ, № 640-ФЗ та № 641-ФЗ, якими запроваджено адміністративну та кримінальну відповідальність за «дискредитацію» ЗС РФ і так званих добровольчих формувань. Підписання цих актів означало не лише їх формальне схвалення, а й надання політичної легітимності репресивним механізмам переслідування за критику дій ЗС РФ та політичної верхівки.

Виконуючи свої повноваження, президент РФ також ухвалював рішення про призначення суддів до окупаційних судів, які стали безпосереднім інструментом втілення цієї політики. Такі судді реалізують положення законів про «дискредитацію» на практиці, забезпечуючи практичне застосування норм, і здійснюють контроль за публічними висловлюваннями, що підпадають під визначення дискредитації.

Таким чином, роль президента РФ у цій системі виходить за межі формального схвалення законів: він фактично виступив гарантом політики, спрямованої на зміцнення авторитарного контролю та придушення свободи вираження поглядів у Російській Федерації.

3. Конституційний суд РФ

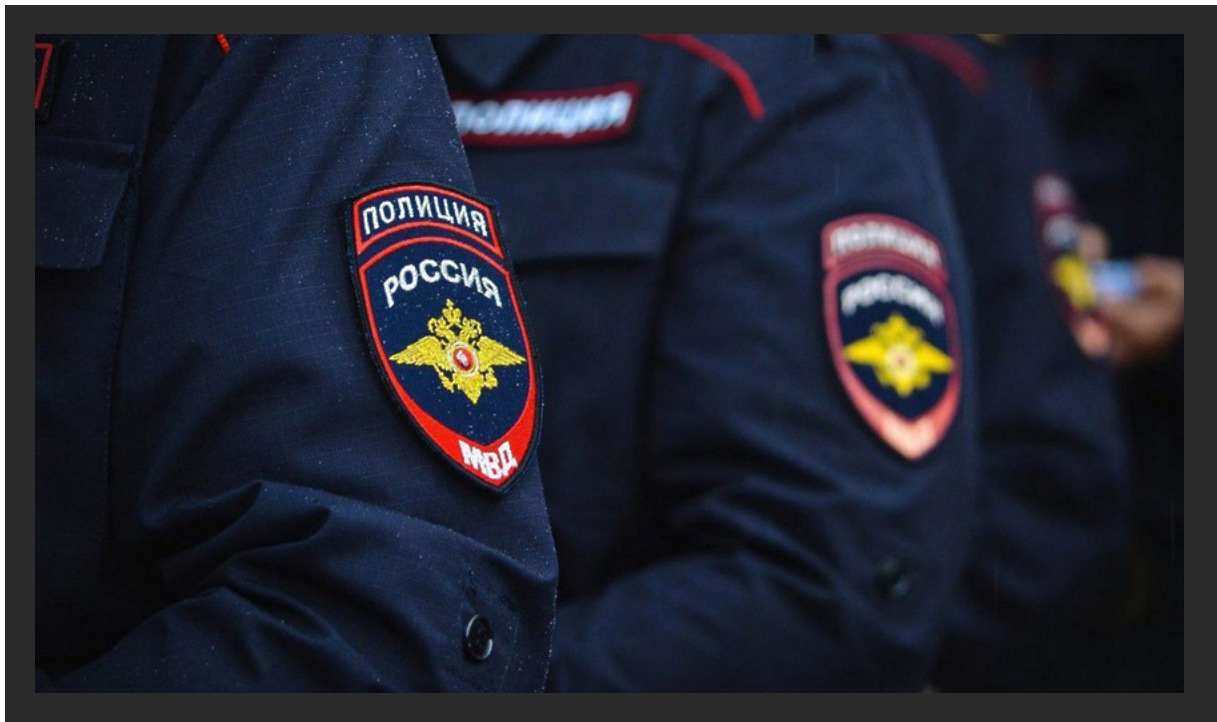
Хоча судді Конституційного суду Російської Федерації формально не брали участі в ухваленні законодавчих поправок, якими запроваджено адміністративну та кримінальну відповідальність за «дискредитацію» ЗС РФ, і безпосередньо не застосовували відповідні норми, вони зробили визначальний внесок у легітимізацію цієї політики.

30 травня 2023 року Конституційний суд РФ ухвалив тринадцять практично ідентичних рішень, якими відхилив скарги громадян щодо неконституційності статті 20.3.3 КпАП РФ (головуючий — суддя В. Д. Зорькін (голова суду), судді: А. Ю. Бушева, Г. А. Гаджиєв, Л. М. Жаркова, С. М. Казанцев, С. Д. Князєв, А. Н. Кокотов, Л. О. Красавчикова, С. П. Маврін, Н. В. Мельников).

Своїми рішеннями судді свідомо проігнорували очевидну невідповідність норми про «дискредитацію» конституційним гарантіям свободи вираження поглядів, принципам справедливого судочинства та верховенства права. Замість забезпечення захисту основних прав людини Конституційний суд фактично узаконив репресивний інструмент, який використовується для переслідування осіб, що висловлюють антивоєнну позицію, і виявлення нелояльного населення.

Таким чином, дії Конституційного суду сприяли зміцненню авторитарної системи контролю над суспільною думкою й стали важливою ланкою в реалізації політики придушення свободи вираження поглядів у Російській Федерації.

4. Окупаційні органи охорони правопорядку

Ключову роль у практичній реалізації політики притягнення до відповідальності за «дискредитацію» на окупованих Російською Федерацією територіях відіграють окупаційні органи охорони правопорядку на рівні міст, районів, Республіки Крим та м. Севастополя. У постановках окупаційних судів зазначається, який саме підрозділ виявив «право-

порушення» та задокументував діяння, які нібито є «дискредитацією». Завдяки цьому можна чітко визначити коло органів, які безпосередньо забезпечують реалізацію політики придушення свободи вираження поглядів шляхом переслідування за «дискредитацію» ЗС РФ.

До них належать:

Управління Федеральної служби безпеки Російської Федерації по Республіці Крим та місту Севастополю

Найвищу роль у структурі виконавців відіграють підрозділи Управління Федеральної служби безпеки, зокрема Служба захисту конституційного ладу і боротьби з тероризмом (СЗКСБТ)⁶¹ УФСБ. Органи ФСБ ініціюють значну частину «перевірок» щодо політичної лояльності населення, моніторять мережу Інтернет та проводять оперативно-розшукові заходи (ОРД), спрямовані на виявлення діянь, які вони класифікують як «дискредитацію».

Центр протидії екстремізму Міністерства внутрішніх справ (МВС) (ЦПЭ / Центр Э)

Важливим елементом системи є Центр протидії екстремізму МВС Росії, який спеціалізується на переслідуванні громадян за політичні висловлювання. Саме цей орган часто проводить документування активності в соціальних мережах і формує «аналітичні довідки», що надалі стають підставою для адміністративного покарання.

Підрозділи МВС середньої ланки

До середнього рівня належать структурні підрозділи МВС на окупованих територіях, зокрема:

- міські та районні відділи МВС (ОМВД России);
- управління МВС (УМВД России);
- групи та відділи виконання адміністративного законодавства (ГИАЗ, ОИАЗ);
- відділи кримінального розшуку (ОУР);
- чергові частини (ДЧ).

До їхніх повноважень належить оформлення матеріалів у справах про адміністративні правопорушення, здійснення викликів громадян, вилучення електронних пристроїв та вчинення інших процесуальних дій у межах адміністративного провадження.

Підрозділи патрульної та постової служби

До них належать:

- патрульно-постові підрозділи (ППСП, ОР ППСП);
- Дорожньо-патрульна служба Державної інспекції безпеки дорожнього руху (ДПС ГИБДД).

Ці підрозділи безпосередньо затримують громадян у громадських місцях, проводять огляд речей та мобільних пристроїв, а також складають рапорти щодо «підозрілих» висловлювань, виявлених під час зупинки чи перевірки документів.

На найнижчому рівні політика реалізується посадовими особами **пунктів поліції та дільничними уповноваженими поліції**.

Дільничні проводять більшість «профілактичних бесід із порушниками», опитувань свідків, складання протоколів та оформлення доказів для подальшого судового розгляду.

Окрім того, до низки адміністративних проваджень були залучені представники **підрозділів у справах неповнолітніх**.

Дослідження матеріалів продемонструвало, що в межах переслідування за «дискредитацію» ЗС РФ окупаційні органи «правопорядку» регулярно здійснюють такі *оперативно-розшукові заходи*:

- «дослідження предметів та документів»;
- «спостереження» (за особою чи місцевістю);
- «моніторинг мережі Інтернет» (у т. ч. соцмереж та месенджерів);
- «огляд Інтернет-ресурсів» (перегляд профілів, сторінок, відео, коментарів);
- «наведення довідок» (збирання інформації про особу через різні реєстри та опитування).

Об'єктом особливої уваги є соціальні мережі: співробітники шукають пости, коментарі та репости, які вони самостійно трактують як такі, що мають «ознаки дискредитації». Усі виявлені факти фіксуються у вигляді службових рапортів, які надалі стають ключовими доказами в провадженнях за статтею 20.3.3 КпАП РФ.

Органи МВС і ФСБ регулярно здійснюють огляд мобільних телефонів, ноутбуків та інших електронних носіїв у громадських місцях, під час зупинки транспорту, на блокпостах або при перетині адміністративної межі з АР Крим. У низці випадків пристрої вилучають без процесуальних підстав, а вся інформація використовується для подальшого притягнення до відповідальності.

Працівники зазначених структур також опитують осіб, які нібито стали свідками висловлювань чи дій, що є «дискредитацією». На підставі цих

свідчень складаються протоколи, які утворюють доказову базу для подальшого розгляду справи судом.

Таким чином, окупаційні органи охорони правопорядку є основним і незамінним суб'єктом реалізації політики притягнення до відповідальності за «дискредитацію». Саме вони здійснюють виявлення, фіксацію, документування та передачу до суду матеріалів, що дозволяє Російській Федерації системно придушувати інакодумство, контролювати публічний простір та переслідувати нелояльне населення на окупованих територіях.

5. Судді окупаційних судів

У реалізації політики переслідування за «дискредитацію» ЗС РФ судді окупаційних судів Криму та Севастополя відіграють вирішальну, системоутворювальну роль. Саме вони є останньою та найважливішою ланкою механізму придушення інакодумства, оскільки від їхніх рішень залежить, чи буде особу визнано винною, яке покарання буде призначено та яким чином буде обґрунтоване втручання в її права.

Судді проводять судові засідання, формують зміст судової постанови, визначають, які дії або висловлювання кваліфікувати як «дискредитацію», оцінюють допустимість і достатність доказів, розв'язують питання про наявність або відсутність пом'якшувальних і обтяжувальних обставин, а також визначають вид і розмір адміністративного покарання. Саме вони вирішують, яку інформацію з тексту постанови приховати в публічних реєстрах та чи буде рішення оприлюднено взагалі. Таким чином, саме на суддів покладається відповідальність за системні процесуальні порушення, зафіксовані в більшості справ.

Важливою тенденцією, запровадженою суддями окупаційних судів, стало тлумачення «дискредитації» як триваючого правопорушення, що дозволяє притягати осіб до відповідальності в будь-який момент після публікації висловлювань та фактично нівелює процесуальні строки. Це суттєво вплинуло на правозастосування й розширило можливості для репресивного переслідування.

Аналіз питання персонального складу суддівського корпусу, який виводив рішення в зазначеній категорії справ, засвідчив, що його значна частина перейшла на службу державі-окупанту після 2014 року, а низка суддів перемістилася до Криму в межах реалізації політики колонізації з найрізноманітніших регіонів РФ: Удмуртської Республіки, Омської області, Алтайського краю, Татарстану, Ростовської області, Москви, Таганрогу, Владикавказу, Челябінська, Красноярська та навіть Сахаліну.

Усього рішення в справах про «дискредитацію» ухвалював **181 суддя** окупованого Кримського півострова, з них:

- **135 — колаборанти (74,6 %)**, тобто судді, які зрадили присягу Україні та перейшли на службу РФ після окупації;

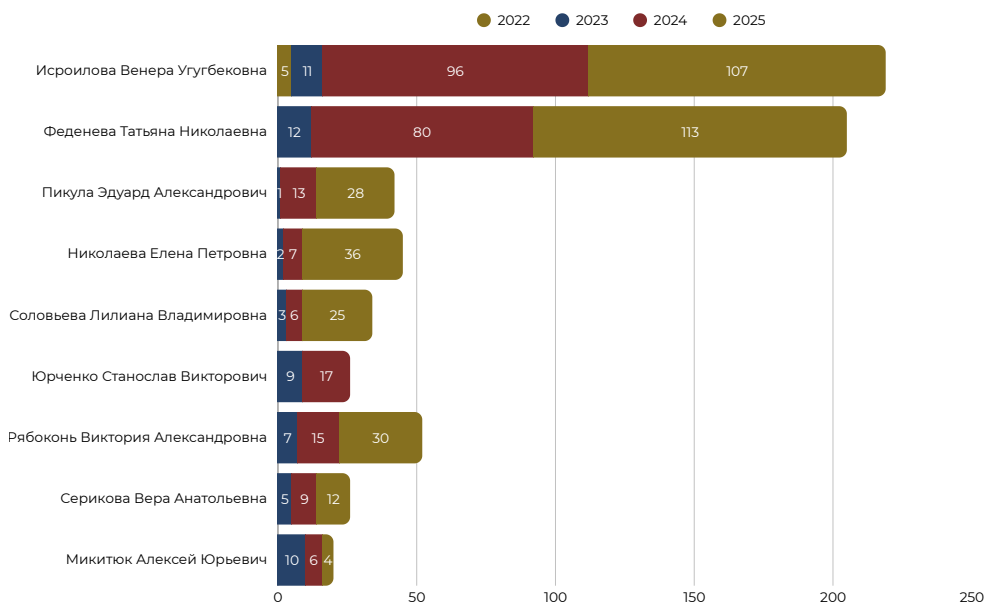
- **29 — колонізатори (16 %)**, які приїхали з російських регіонів до Криму та Севастополя після 2014 року та були призначені на посади в окупаційних судах;
- **17 (9,4 %)** — не вдалося ідентифікувати через відсутність або фрагментарність інформації.

Найбільш «продуктивною» серед колаборантів виявилася суддя Армянського міського суду Ісроїлова Венера Улугбеківна, яка ухвалила 219 рішень у справах за статтею 20.3.3 КПАП РФ.

Серед колонізаторів лідирує Феєденєва Татяна Ніколаївна, також суддя Армянського міського суду, яка ухвалила 205 рішень. Вона прибула до Криму у 2016 році із Самарської області (м. Жигульовськ).

Судді, які розглянули найбільшу кількість справ

Загальна кількість суддів - 181

РОЗДІЛ 8

Огляд найбільш показових і нестандартних випадків притягнення до адміністративної відповідальності за «дискредитацію» ЗС РФ

№	№ справи	Суть
1	№ 5-1346/2022	Продемонстрировала пост, в виде фотографии взорванного Крымского моста с надписью «Поздравили с днём рождения деда» к которому также прикрепила смайлы в виде клоунов, который разместила лично в разделе «Истории» своего профиля в социальной сети «Instagram».
2	№ 5-355/2024	В социальной сети «Одноклассники» разместила фотоизображение с текстами: «Пойди погибни за страну И сам купи себе патроны. И попроси еще жену На фронт прислать тебе тампоны. Прокладки, берцы и штаны и каску лучше с бронежилетом. Разговорали все они, А ты пойдя умри за это...»
3	№ 5-850/2022	В социальной сети «Одноклассники» разместила фотоматериал, на котором имеется надпись «Солдат современной России: Шаг 1. Ты едешь на учение; Шаг 2. Ты попадаешь в Украину; Шаг 3. Твой грузовик застрянет в болоте; Шаг 4. Утвоей колонны заканчивается топливо; Шаг 5. У всего твоего отряда заканчивается еда; Шаг 6. Тебя убивают украинец защищают свою родину; Шаг 7. Россия где то секретно сжигает тебя в перевозном крематории: Шаг 8. Твоей семье говорят что ты один «ихтамнет»; Шаг 9. Твоя мать ищет правду; Шаг 10. Она получает 15 лет тюрьмы».
4	№ 5-1338/2022	Приколол иголку с флагом Украины в продукт (замороженное мясное изделие).
5	№ 5-1221/2023	В социальной сети «Одноклассники» разместила публикацию с текстом «Сегодня ровно 23 года, как Путин у власти. За это время он обещал зарплаты, как в Европе, без виз, дешевое жилье, высокий уровень жизни, технологические развития, свободу и мир, а получилось все с точностью до наоборот — война, трупы изоляция, запреты, посадки, нищета и 40 млн очковых сортиров».

6	№ 5-1355/2024	В качестве рингтона звонка имеет песню «Червона калина», которая является гимном запрещенной на территории РФ организации «УПА».
7	№ 5-167/2023	В присутствии гражданки ФИО4 громко кричала, называя её «Путинской проституткой», говорила, что скоро приедут войска Украины...»
8	№ 5-84/2023	В социальной сети «Одноклассники» на странице пользователя «ФИО1» в публичном доступе размещена видеозапись под названием: «KATERYNA — Паляниця (Cover Олег Винник-Вовчиця)... текст «падав безжалісно град, біла блискавиця, били російських солдат прямо на границі, хай ці фашисти ідуть на..р з України, будемо мочити їх тут хз нами джавеліни, мами російських солдат вам спиться чи не спиться? Доки тут ваші сини вчать слово паляниця, вірили, що за трі дні візьмуть вони Київ...».
9	№ 5-185/2024	В социальной сети «Facebook» разместила фотоизображение Чебурашки в форме ВС РФ, фотоизображение на украинском языке «Врагов нужно прощать, но не раньше чем их повесят» а также фотоизображения разрушения жилых домов 02.01.2024.
10	№ 5-717/2022	Публично демонстрировала плакат с текстом: «Присоединяйся к ИСКУ о незаконном развале Отечества в 1991 году!!! Подписав его, сможешь закончить СВО. Горбсуд.Ру».
11	№ 5-254/2022	В день празднования «Дня молодежи» находясь, совместно с иными лицами, в общественном месте на территории площадки «Экстрим Крым» демонстрировал на мобильный телефон под видеозапись, нанесенную на левом плече, татуировку в виде надписи «X.й Войны».
12	№ 5-488/2024	Демонстративно выдернул кабель телевизора, по которому в это время транслировали новости о проведении СВО, при этом высказал фразу: «Дебилы только и смотрят такие передачи».
13	№ 5-707/2022	Обкидал яйцами территорию КПП в/ч 13140, выражался нецензурной бранью в отношении военнослужащих и выражал открытое недовольство относительно СВО.
14	№ 5-190/2023	Разместила комментарии в Телеграме: <ul style="list-style-type: none"> • «Пусть так, но России придется проиграть хохлам, решение уже принято и Крым отберут». • «Унитазы не знаю, но у моего дяди вынесли продукты из холодильника и 2 матраца еле в танк запихнули. Холодно ребятам, понятно...»

- 15 № 5-96/2023 На своей странице «ВКонтакте» разместила стихотворение с текстом следующего содержания:
*«Хочу дождаться того часа,
Когда мильёны ватной швали
Начнут вопить единогласно —
“Мы были против, мы не знали!”
Мол, мы специально притворялись,
Сам понимаешь — служба, дети,
Но в глубине сопротивлялись
Крым нам не нужен, вы отметьте!
Мы понимали — Он убийца!
Нам не нужны война и смерти.
Мы очень любим украинцев!
Мы невиновные, поверьте.
На кой нам ляд Луганск с Донбассом?
Про русский мир впервые слышим!
Так, стоя за протухшим мясом,
Шептаться будут люди-мыши».*
-
- 16 № 5-346/2022 Заказал у диджея кафе клип на украинском языке песни «Дикое поле», на котором транслировалось видеоизображение по дискредитации использования ВС РФ, а также с запрещенной в РФ символикой батальона «Азов».
-
- 17 № 5-352/2022 Являясь диджеем кафе «Краб», осуществил воспроизведение клипа на украинском языке песни «Дикое поле», на котором транслировалось видеоизображение по дискредитации использования Вооруженных Сил Российской Федерации, а также с запрещенной в Российской Федерации символикой батальона «Азов».
-
- 18 № 5-141/2023 Осуществила реализацию постельного белья в виде символики флага Украины, а также публично высказывалась, что ждет, когда придет Украина; суд приходит к выводу, что действия ФИОИ, выразившиеся в реализации наволочек синего и желтого цветов, а также публичные высказывания о том, что она ждет, когда придет Украина, направлены на дискредитацию Вооруженных Сил Российской Федерации, поэтому ее действия правильно квалифицированы по части 1 статьи 20.3.3 КоАП РФ.
-
- 19 № 5-363/2023 Находясь в служебном автомобиле ОВО Росгвардии по пути следования с ул. Васильева, д. 23 г. Ялта до ул. Дзержинского, д. 35 г. Ялта, публично высказывала слова, порочащие честь и достоинство Президента РФ, выразила своё несогласия с действиями Вооруженных Сил Российской Федерации по проведению военной операции на территории Украины.

- 20 № 5-862/2023 Работая водителем электрокара в ИП по предоставлению экскурсионных и туристических услуг на территории парка ГАУК РК «Ливадийский дворец-музей» несколько раз на большой громкости прослушивал запись украинский новостных каналов с описанием обстоятельств ракетного удара по Штабу ВМФ России в г. Севастополе, в которых использовались выражения: «российские оккупанты», при этом на замечания посетителей не реагировал.
-
- 21 № 5-1193/2022 Допрошенные в судебном заседании, с согласия законных представителей в присутствии законных представителей несовершеннолетние дети ФИО5 и ФИО11 пояснили, что когда они пришли в раздевалку ледового катка, увидели что на стене были нарисован символ специальной военной операции, осуществляемой на территории Украины, в это время уборщица ФИО1 очень возмущалась и высказывала свое мнение о Вооружённых Силах Российской Федерации.
-
- 22 № 5-418/2022 Держа в руках предмет схожий с сельскохозяйственным инструментом — косой, с закрепленным на ней плакатом с надписью «Кто со мной на Киевскую Русь?», участвовал в публичном мероприятии в форме одиночного пикета с целью дискредитации использования Вооруженных Сил Российской Федерации.
-
- 23 № 5-301/2023 Находясь в общественном месте, на территории санатория «Смарт Кемп»... в ходе общения с работниками вышеуказанного санатория рассказывал о том, что служил в вооруженных силах Украины, получал маячки и расставлял их на территории Донецкой Народной Республики для дальнейших обстрелов, за что получал денежные средства.
Пояснил, что действительно... Однако данные рассказы являются его выдумкой, с целью повышения авторитета среди коллег. Также указывал, что информацию брал из сети Интернет, периодически слушал музыку дискредитирующую вооруженные силы РФ и СВО (специальную военную операцию) и Президента РФ.
-
- 24 № 5-799/2022 Используя интернет ресурс — видеочат «чат рулетка», высказывал публично, для неопределенного круга лиц мнение против проведения специальной военной операции осуществляемой на территории Украины, называя граждан Российской Федерации неофашистами, нападшими на суверенное государство Донецкая Народная Республика и Луганская Народная Республика.
-
- 25 № 5-292/2024 На избирательном бюллетене для голосования на выборах Президента Российской Федерации при помощи маркера синего цвета нанесла надписи «Окупанти геть!!!», «Чекаємо ВСУ», «В пекло!!!», а также сделала два рисунка маркерами синего и желтого цвета в виде флага Украины.

26 № 5-774/2022 Выказывал мнение против проведения СВО (специальной операции на территории Украины), выкрикивал лозунг «*Слава Украине*», «*Героям слава*», который в период Второй мировой войны являлся паролем-приветствием среди членов УПА.

27 № 5-615/2024 Выказывался в отношении военнослужащих Вооруженных Сил Российской Федерации «*Вы оккупанты, оккупировали территорию Украины*», что было слышно непосредственному кругу лиц, в том числе военнослужащим Вооруженных Сил Российской Федерации, на замечания не реагировал. В судебном заседании С [...] В.М. вину не признал, пояснил, что проезжая мимо военнослужащих он поздоровался с ними поднятием руки. Однако в виду того, что его правая рука повреждена вследствие травмы и он не может разогнуть пальцы, военнослужащим могло показаться, что он показывает им средний палец.

ВИСНОВКИ

Аналітичний звіт «Лояльність під примусом» продемонстрував, що в руках російського окупаційного режиму слідом за кримінальним правом адміністративне також перетворилося на інструмент репресій. Судова практика підтверджує, що мета внесення пакета нових норм до КпАП РФ у березні 2022 року — передусім статті 20.3.3 — полягала не в охороні порядку чи підтриманні авторитету збройних сил, а придушенні антивоєнних висловлювань і будь-яких форм не тільки публічної незгоди зі збройною агресією проти України, а й проявів найменшого співчуття до народу, який щодня потерпає від злочинної поведінки російського військово-політичного керівництва. Під «дискредитацією» російські силові та судові органи розуміють не тільки чіткі антивоєнні публічні висловлювання, а й символічні жести, культурні маркери, побутові репліки — будь-що, що влада трактує як «підрив авторитету» армії, прояв нелояльності чи просто «недостатню лояльність» навіть тоді, коли позицію особи щодо агресії проти України та ЗС РФ узагалі неможливо визначити ані зі змісту самого висловлювання, ані з попередньої чи подальшої поведінки особи загалом.

Формування політики РФ, спрямованої на придушення будь-яких проявів нелояльності до військово-політичного керівництва та ЗС РФ в умовах збройної агресії проти України, почалося з додавання адміністративної (стаття 20.3.3 КпАП РФ) та кримінальної (стаття 280.3 КК РФ) відповідальності за «дискредитацію», що сталося всього **через вісім днів після початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну**, з одночасним запровадженням статті 207.3 КК РФ, яка встановила кримінальну відповідальність за «фейки» про армію РФ. Такий висновок підтверджується тим, що тоді ж КпАП та КК РФ було доповнено статтями 20.3.4 та 284.2 відповідно, що передбачають притягнення до відповідальності за публічні заклики до запровадження або продовження іноземних санкцій проти РФ.

Динаміка ухвалення судових рішень за «дискредитацію» за 2022–2025 роки свідчить про чітку тенденцію до збільшення кількості рішень із року в рік — зі 193 у 2022-му до 518 у 2025 році.

Аналіз судової практики підтверджує, що за зовні «нейтральним» характером зазначених репресивних норм приховується їхня спрямованість перш за все проти українців: обвинувачення за цими статтями використовуються як інструмент вибіркового тиску на місцеве населення з метою пригнічення проукраїнських позицій та забезпечення тотального контролю над суспільними настроями в окупації.

У ході дослідження було виявлено низку сталих тенденцій, які свідчать про те, що запровадження відповідальності за «дискредитацію» фактично використовується як один із ключових інструментів державної політики, спрямованої на придушення свободи вираження поглядів. Значна частина цих тенденцій проявляється в системних процесуальних пору-

шеннях, що підривають гарантії права на справедливий суд. Така практика є однією з визначальних характеристик цієї репресивної політики.

Процес притягнення до відповідальності за «дискредитацію» характеризується закритістю та непрозорістю роботи окупаційних судів. Із цього масиву лише 1233 постанови (80,6 %) оприлюднено у відкритому доступі, тоді як 296 рішень (19,3 %) залишаються закритими без будь-яких обґрунтувань. У 392 із 1233 доступних постанов (32 %) відсутня інформація про зміст висловлювань чи дій, які стали підставою для притягнення особи до відповідальності. У таких справах суди обмежуються шаблонними формулюваннями «здійснював публічні дії, що “дискредитують” ЗС РФ», фактично позбавляючи як самих осіб, так і суспільство можливості зрозуміти, за що саме людину було покарано.

Репресивну мету політики підкреслює, зокрема, і практика судів щодо застосування, а точніше **не** застосування строків давності притягнення до адміністративної відповідальності. Лише в 546 справах із 1233 (44 %) у постановах зазначено дату вчинення та/або виявлення правопорушення. У 687 випадках (56 %) ці дані відсутні, що унеможлиблює перевірку дотримання 90-денного строку притягнення до відповідальності, передбаченого частиною 1 статті 4.5 КпАП РФ. Там, де дату все ж указано, у 248 справах із 546 (45 %) зафіксовано порушення строків давності. Суди масово кваліфікують публікації в Інтернеті як «триваючі правопорушення», рахуючи початок строку не з моменту публікації, а моменту виявлення «порушення», часто через роки після розміщення матеріалу. Такий підхід позбавлений належного обґрунтування й порушує принцип правої визначеності.

Системною є також проблема забезпечення присутності особи під час розгляду її справи в суді — близько 35 % справ розглянуто за їх відсутності.

Серед доказів у справах переважають матеріали, підготовлені самими органами правопорядку, а не об'єктивні чи незалежні джерела. Майже в кожній четвертій справі протокол про адміністративне правопорушення — базовий процесуальний документ — не був долучений до матеріалів провадження. У 79 % справ суди врахували письмові пояснення особи; у 69 % справ суди посилалися на протоколи дослідження предметів і документів, огляду Інтернет-ресурсів чи мобільних телефонів; у 64 % — на рапорти співробітників органів правопорядку; у 42 % — на фото- і відеоматеріали та скріншоти. Показання свідків згадуються лише у 16 % справ. Попри те, що близько 80 % справ стосуються онлайн-активності, лінгвістичні експертизи — ключовий інструмент для встановлення змісту висловлювань, їхнього контексту та «публічності» — трапляються лише епізодично. Такий підхід надає органам правопорядку можливість довільно тлумачити будь-який контент як такий, що містить «дискредитацію».

Порушення права на справедливий суд також проявляється в непропорційно коротких строках судового розгляду справ. Майже половину проваджень (740 справ — 48 %) суди розглянули менш ніж за одну годи-

ну. Виявлено щонайменше 23 випадки, коли суди ухвалювали рішення за три і менше хвилини. Зокрема, у Ялтинському міському суді понад половину справ було розглянуто менш ніж за три хвилини. Це ставить під серйозний сумнів всесторонність й об'єктивність судового розгляду.

У межах аналізу було виявлено надзвичайно низькі показники кількості оскаржень та участі захисників у справах. У 97,4 % справ про «дискредитацію» ЗС РФ судовий розгляд відбувався без участі адвоката. З 1529 досліджених справ лише у 73 випадках судові рішення були оскаржені в апеляційному порядку (4,8 % від загальної кількості справ), що може свідчити як про низький рівень правової обізнаності осіб, яких притягали до відповідальності, так і про недовіру до судів вищої ланки або страх перед позаправовими механізмами тиску, які існують паралельно, такими як телеграм-канал «Кримський СМЕРШ», що публікує персональні дані жителів Криму з проукраїнською позицією, використовує мову ненависті та фактично стимулює доноси. За наявною інформацією, станом на грудень 2025 року за сприяння цього телеграм-каналу до адміністративної відповідальності було притягнуто щонайменше 135 осіб. Такі форми «співпраці» свідчать про те, що адміністративні та кримінальні механізми тиску діють за підтримки інформаційних ресурсів, утворюючи цілісну систему залякування населення та придушення інакодумства.

Отримані результати дослідження підтверджують, що адміністративна практика за статтею 20.3.3 КпАП РФ органічно пов'язана не лише з кримінальним переслідуванням за «повторну дискредитацію» (стаття 280.3 КК РФ), а також із відповідальністю за публічні заклики до запровадження санкцій (статті 20.3.4 КпАП РФ, 284.2 КК РФ) та «фейки про армію» (стаття 207.3 КК РФ). Типовим покаранням за адміністративні правопорушення є штраф у розмірі 30 000 рублів, тоді як у кримінальних провадженнях за статтями 280.3 і 207.3 КК РФ переважають реальні строки позбавлення волі (1–2 роки й більше) із додатковими заборонами на Інтернет-активність.

У звіті чітко окреслено коло суб'єктів, відповідальних за формування та реалізацію **політики, спрямованої на придушення свободи вираження поглядів (шляхом запровадження відповідальності за «дискредитацію» ЗС РФ як одного з її складників).**

На рівні законодавчої влади — це:

- Федеральні збори РФ (Державна дума й Рада Федерації), які в надзвичайно стислий строк ухвалили закони, що запровадили й розширили поняття дискредитації;
- президент РФ, який підписав відповідні акти та призначає суддів окупаційних судів;
- Конституційний суд РФ, який своїми рішеннями узаконив норми, що суперечать стандартам прав людини.

На рівні виконавчої влади — це:

- підрозділи ФСБ;

- управління протидії екстремізму МВС (Центри Е);
- органи поліції, патрульної служби та
- інші окупаційні «органи охорони правопорядку», що виявляють, документують та ініціюють провадження.

Однак провідну роль у реалізації політики відіграють судді окупаційних судів, які безпосередньо ухвалюють рішення, приховують інформацію про суть правопорушення та розширюють тлумачення його складу, а також систематично ігнорують процесуальні гарантії.

Таким чином, аналіз законодавства, судової практики та діяльності органів правопорядку РФ на тимчасово окупованому Кримському півострові демонструє існування цілісної та системної політики придушення свободи вираження поглядів, зокрема заснованої на переслідуванні за «дискредитацію» ЗС РФ. Вона спрямована на маркування й покарання будь-яких антивоєнних, проукраїнських та антивладних проявів, монополізацію інформаційного простору, легітимізацію війни та придушення спротиву населення в окупації.

Запровадження адміністративної відповідальності на підставі статті 20.3.3 КпАП РФ створило дієвий *механізм* реалізації цієї політики, особливість якого полягає у високому рівні охолоджувального ефекту. Так, адміністративні штрафи в Російській Федерації є неподатковими доходами бюджету й зараховуються до нього в повному обсязі. Оскільки ця категорія справ розглядається районними (міськими) судами, що належать до судів федерального рівня, усі накладені ними штрафи надходять безпосередньо до федерального бюджету РФ, без будь-якого розподілу на користь регіональних чи місцевих бюджетів. Поповнюючи федеральний бюджет держави-агресора, штрафи за «дискредитацію», стягнуті з осіб, які відкрито висловили свою незгоду з політикою російської влади, можуть використовуватися для подальшого фінансування війни. Отже, такі особи опиняються в ситуації, коли вони проти власної волі примушуються до фінансової підтримки саме тієї політики (перш за все війни), проти якої вони виступають. Це суттєво впливає на поведінку тих, хто готовий відкрито висловлювати свою незгоду із «СВО», адже перспектива сплати штрафу значного розміру, який може бути використаний для продовження ведення війни та вбивства українських громадян, стає серйозним стримувальним фактором.

Стаття 20.3.3 КпАП РФ і пов'язані з нею норми кримінального права перетворилися на один з інструментів формування «території безправ'я», де принципи верховенства права та справедливого судочинства замінені репресивними нормами, а суди є елементом карального апарату. Така політика грубо порушує не лише міжнародні стандарти прав людини, а й норми міжнародного гуманітарного права. Цей звіт потенційно може стати важливим джерелом доказової бази для майбутнього притягнення винних до відповідальності та відновлення прав постраждалих.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

I. Рекомендації для державних органів України

Верховній Раді України

1. Удосконалити національну регуляторну рамку з метою забезпечення ефективних механізмів відновлення прав та соціального захисту осіб, постраждалих від порушень прав людини на окупованих територіях України, і таким чином розширити категорію протиправних діянь, які дають підстави на отримання державної адресної допомоги та інших видів підтримки.
2. Активізувати інструменти міжпарламентської дипломатії з метою системного інформування про політику переслідування на окупованих територіях України, зокрема притягнення до відповідальності за «дискредитацію» ЗС РФ, а також сприяти формуванню сталої підтримки постраждалих шляхом просування відповідних резолюцій, слухань і тематичних ініціатив, спрямованих на розширення доступу до механізмів відповідальності та компенсації шкоди, включно зі зверненням до Реєстру збитків для України та інших релевантних механізмів захисту прав людини.

Міністерству закордонних справ України

1. Інтегрувати питання протидії дискримінаційному переслідуванню громадян України на окупованих територіях, зокрема у зв'язку з практикою притягнення до відповідальності за «дискредитацію» ЗС РФ, до ширшого переговорного треку щодо досягнення справедливого та тривалого миру, при цьому розглядати їх як невіддільний елемент порядку денного з питань безпеки, гуманітарного захисту та перехідного правосуддя.
2. Посилити міжвідомчу координацію між Міністерством закордонних справ, Міністерством фінансів, Офісом Президента України та органами розслідування для узгодженого санкційного відстеження осіб, причетних до політики переслідування за «дискредитацію» ЗС РФ на окупованих територіях України, і сприяти регулярному оновленню санкційних списків на рівні партнерських юрисдикцій.
3. Забезпечити інформування закордонних дипломатичних установ про системну політику РФ щодо придушення свободи слова та порушення права на справедливий суд шляхом притягнення до відповідальності за «дискредитацію» ЗС РФ.

Міністерству юстиції України

1. Розглянути можливість подання міждержавної скарги до Комітету ООН з прав людини проти РФ у зв'язку з порушенням останньою

своїх міжнародних зобов'язань за Міжнародним пактом про громадянські та політичні права.

2. Включити питання протидії системній політиці притягнення до відповідальності за «дискредитацію» ЗС РФ на окупованих територіях України до плану дій із реалізації Національної стратегії у сфері прав людини до 2035 року.

Офісу Генерального прокурора, Прокуратурі Автономної Республіки Крим та міста Севастополь, Службі безпеки України та Міністерству внутрішніх справ України

1. У межах власних повноважень розслідувати порушення права на свободу вираження поглядів та права на справедливий суд на окупованих територіях України, які пов'язані з «дискредитацією» ЗС РФ.
2. Розглянути доцільність кваліфікації задокументованих випадків притягнення до відповідальності за «дискредитацію» ЗС РФ як злочину проти людяності (дискримінаційного переслідування) і забезпечити розроблення відповідних методологічних підходів та стандартів розслідування, а також накопичення доказової бази для національних і міжнародних кримінальних проваджень.
3. Періодично інформувати Офіс Прокурора Міжнародного кримінального суду про міжнародні злочини на окупованих територіях України, пов'язані з порушенням свободи слова та права на справедливий суд.

2. Рекомендації для міжнародної спільноти

Третім державам

1. Ініціювати розслідування за принципом універсальної юрисдикції щодо осіб, причетних до дискримінаційного переслідування цивільного населення на окупованих територіях України, зокрема шляхом систематичного порушення свободи слова та права на справедливий суд.
2. Розширити обмін доказовою базою та оперативну координацію між органами правопорядку різних держав, зокрема через Спільну слідчу групу або спеціалізовані платформи для верифікації OSINT-даних, що дозволить підвищити ефективність переслідування та уникнути фрагментації зусиль у різних юрисдикціях.
3. Посилити та гармонізувати санкційні режими шляхом включення до санкційних списків усіх ключових виконавців і забезпечувачів репресивної політики на окупованих територіях, зокрема суддів окупаційних судів, прокурорів, слідчих та інших посадових осіб,

які беруть участь у винесенні політично мотивованих судових рішень у справах про «дискредитацію» ЗС РФ.

4. Інформувати власне населення про ризики перебування та проживання на окупованих територіях України, зокрема про системний характер порушень прав людини, включно зі свободою слова, вираження поглядів і правом на справедливий суд, а також про фактично неможливу здатність держав забезпечувати консульський захист на таких територіях.

Міжнародним організаціям

1. Інтегрувати питання порушень, пов'язаних із реалізацією РФ політики переслідування за «дискредитацію» ЗС РФ на окупованих територіях України, у ключові міжнародні процеси, включно з:
 - Універсальним періодичним оглядом (УПО);
 - діяльністю договірних органів ООН (зокрема, Комітету ООН з прав людини);
 - реалізацією мандатів спеціальних процедур (Спеціального доповідача ООН з питань свободи думки та вираження поглядів, Спеціального доповідача із ситуації у сфері прав людини в РФ тощо).
2. Регулярно моніторити, надавати юридичну оцінку та висвітлювати згадану політику в доповіді Генерального секретаря ООН «Ситуація з правами людини на тимчасово окупованих територіях України, включаючи Автономну Республіку Крим та місто Севастополь», тематичних звітах Управління Верховного комісара ООН з прав людини, Незалежної міжнародної комісії ООН з розслідування порушень в Україні.
3. Відкрити технічну можливість та сприяти поданню заяв до Реєстру збитків для України в межах категорії A2.10 («Інші порушення міжнародного права прав людини, міжнародного гуманітарного права або законів і звичаїв війни») для забезпечення відшкодування постраждалим від системної практики переслідування за «дискредитацію» ЗС РФ на окупованих територіях України.
4. Уповноважити Департамент політичних і миробудівничих справ Офісу Генерального секретаря ООН розробити та представити комплексне бачення гарантій неповторення порушень, пов'язаних із системною практикою політично мотивованого переслідування за «дискредитацію» ЗС РФ на окупованих територіях України, у межах ширшого процесу відновлення справедливого та тривалого миру.

Регіональним організаціям

1. «Оновити» й посилити ухвалені раніше декларації та резолюції щодо засудження системного переслідування антивоєнних ви-

словлювань у РФ і на окупованих територіях України, при цьому прямо відобразити практику політично мотивованого притягнення до відповідальності за «дискредитацію» ЗС РФ як елементу ширшої репресивної системи.

2. Розглянути можливість підготовки нового звіту експертів Московського механізму ОБСЄ щодо політики переслідування за «дискредитацію» ЗС РФ на окупованих територіях України із системною оцінкою масштабів і характеру таких переслідувань як потенційних порушень міжнародних зобов'язань у сфері міжнародного гуманітарного та міжнародного права прав людини.
3. Розробити окремі критерії, які прямо передбачатимуть включення до санкційного списку ЄС осіб та організацій, причетних до систематичного порушення права на справедливий суд, свободи вираження поглядів та інших основоположних прав, зокрема через участь у фабрикації адміністративних і кримінальних проваджень про «дискредитацію» ЗС РФ та пов'язані склади правопорушень.

ПРИМІТКИ

1. Кримський прецедент. Територія безправ'я. URL: <https://krymbezpravil.org.ua/analytics/terytori-ia-bezprav-ia/> (дата звернення: 30.04.2026)
2. З огляду на обмежену кількість справ зазначеної категорії за участі адвокатів дані про кількість опитаних осіб та інша інформація, яка може допомогти ідентифікувати їх, у цьому звіті не наведені задля їхньої безпеки.
3. Назви вказано, як на вебсайтах окупаційних судів.
4. Зауваження загального порядку № 34, п. 1, Комітет ООН з прав людини.
5. *Benhadj v. Algeria, Park v. Republic of Korea*, Комітет ООН з прав людини.
6. Зауваження загального порядку № 34, п. 4.
7. Там само.
8. Ст. 19 Декларації.
9. Ст. 10 Конвенції.
10. Ст. 19 Пакту.
11. Зауваження загального порядку № 34, п. 2.
12. Зауваження загального порядку № 29, п. 11.
13. *Faurisson v. France*, Комітет ООН з прав людини.
14. *Mpaka-Nsusu v. Zaire, Mika Miha v. Equatorial Guinea*, Комітет ООН з прав людини.
15. Зауваження загального порядку № 34, п. 11.
16. *Ross v. Canada*, Комітет ООН з прав людини.
17. Див. п. 3 ст. 19 МПГПП, п. 2 ст. 10 ЄКПЛ.
18. Зауваження загального порядку № 34, п. 34.
19. Див. п. 3 ст. 19 МПГПП, п. 2 ст. 10 ЄКПЛ.
20. *Marques v. Angola*, Комітет ООН з прав людини.
21. Див., наприклад, Заключні зауваження КПЛ ООН стосовно Домініканської Республіки (ССПР/СО/71/ДОМ), Гондурасу (ССПР/С/ННД/СО/1), Замбії, п. 25 (ССПР/ЗМВ/СО/3), Коста-Рики, п. 11 (ССПР/С/СРІ/СО/5).
22. Там само, а також див. Заклучні зауваження КПЛ ООН стосовно Тунісу, п. 91 (ССПР/С/ТУН/СО/5).
23. Див. ст. 14 МПГПП, ст. 6 ЄКПЛ, ст. 7 Африканської хартії, ст. 8 Американської конвенції, п. 20 Декларації АСЕАН.
24. Зауваження загального порядку № 32, п. 2.
25. Ст. 15 МПГПП, ст. 7 ЄКПЛ.
26. Там само.
27. Міжнародний Суд ООН. Правові наслідки будівництва стіни на окупованій палестинській території: консультативний висновок від 9 липня 2004 року. *ICJ Reports 2004. C. 136. § 106*.
28. Див. п. 3726 Коментаря МКЧХ до ЖК IV від 2025 року.
29. Ст. 2, спільна для всіх Женевських конвенцій.
30. Див. п. 3747 Коментаря МКЧХ до ЖК IV від 2025 року.
31. П. 2 ст. 64 ЖК IV.
32. Харламова М. В. Проблеми притягнення до адміністративної відповідальності за публічні дії, спрямовані на дискредитацію ЗС РФ за статтею 20.3.3. КпАП РФ. *Питання російської юстиції*. 2024. № 33. С. 467–474. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/problemy-privlecheniya-k-administrativnoy-otvetstvennosti-za-publichnye-deystviya-napravlennye-na-diskreditatsiyu-vs-rf-po-statye-20.3.3> (дата звернення: 07.11.2025). <https://archive.ph/c9Zuh>

33. Про внесення змін до Кодексу Російської Федерації про адміністративні правопорушення : Федеральний закон № 31-ФЗ від 4 березня 2022 року. URL: <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202203040006?index=16> (дата звернення: 07.11.2025). <https://archive.ph/ZC9Om>
34. Веселова В. «Злочинні» розмови: як у Криму знаходять незадоволених війною. *Крим.Реалії*. URL: <https://ru.krymr.com/a/prestupnyye-razgovory-kak-v-krymu-nakhodyat-nedovolnykh-voynoy/33447597.html> (дата звернення: 07.11.2025). <https://archive.ph/TtT4J>
35. Справа № 5-1355/2024.
36. Ст. 20.3.3. КпАП РФ (остання редакція з коментарями): «Публічні дії, спрямовані на дискредитацію використання Збройних сил Російської Федерації з метою захисту інтересів Російської Федерації і її громадян, підтримання міжнародного миру та безпеки». URL: <https://www.kodap.ru/razdel-2/glava-20/st-20-3-3-koap-rf> (дата звернення: 07.11.2025). <https://archive.ph/UpQKT>
37. До судів надійшло більш як 600 адміністративних справ про дискредитацію армії. РБК. URL: <https://www.rbc.ru/politics/14/04/2022/625535529a79472a2d17b7b8> (дата звернення: 07.11.2025). <https://archive.ph/kWrup>
38. Про внесення змін до статей 13.15 та 20.3.3 Кодексу Російської Федерації про адміністративні правопорушення : Федеральний закон № 57-ФЗ від 18 березня 2023 року. URL: <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202303180005?index=2> (дата звернення: 07.11.2025). <https://archive.ph/L4yFI>
39. Про внесення змін до статті 20.3.3 Кодексу Російської Федерації про адміністративні правопорушення : Федеральний закон № 640-ФЗ від 25 грудня 2023 року. URL: <http://publication.pravo.gov.ru/document/0001202312250031> (дата звернення: 07.11.2025). <https://archive.ph/7xeIV>
40. Рішення Конституційного суду РФ № 1399-О від 30 травня 2023 року. URL: <https://www.ksrf.ru/doc/KSRFDecision688925.pdf> (дата звернення: 25.11.2025). <https://archive.fo/DqjGA>
41. Доуваги тут і далі бралися лише рішення, які містяться у відкритому доступі.
42. У ГУР заявили, що Крим лідирує за кількістю призваних до російської армії серед окупованих територій. *Суспільне. Крим*. URL: <https://susplne.media/crimea/1204920-u-gur-zaavili-so-krim-lidirue-za-kilkistu-prizvanih-do-rosijskoi-armii-sered-okupovanih-teritorij/> (дата звернення: 20.01.2026).
43. «ГРУЗ 200»: у Криму зростає кількість загиблих мобілізованих. *Радіо Свобода*. URL: <https://ru.krymr.com/a/gruz-200-krym/33244443.html> (дата звернення: 20.01.2026).
44. Ще у двох справах двоє чоловіків притягувалися до відповідальності повторно, а в одній справі встановити стать особи не вдалося.
45. Зазначена інформація стосується загальних тенденцій і не містить ПІБ чи інших персональних даних, що дозволяли б ідентифікувати конкретних осіб, тому не належить до приватної.
46. В інших категоріях справ про адміністративні правопорушення ці суди зазначають дані про громадянство правопорушників.
47. Див. ст. 6 ЄКПЛ, ст. 14 МПГПП.
48. Див. *Boddaert v. Belgium*, п. 36.
49. Див. *König v. Germany*, п. 99; *Neumeister v. Austria*, п. 21; *Ringeisen v. Austria*, п. 110; *Pélissier and Sassi v. France*, п. 67; *Pedersen and Baadsgaard v. Denmark*, п. 45; *Chiarello v. Germany*, п. 45; *Liblik and Others v. Estonia*, п. 91.
50. Ще у восьми справах за участі захисника відомості про визнання / заперечення вини відсутні.

51. Про внесення змін до Кодексу Російської Федерації про адміністративні правопорушення (щодо встановлення адміністративної відповідальності за здійснення в інтересах юридичної особи угод або фінансових операцій з майном, отриманим злочинним шляхом, а також за публічні дії, спрямовані на дискредитацію використання Збройних сил Російської Федерації, і за заклики до запровадження обмежувальних заходів щодо Російської Федерації) : Законопроект №1197680-7 від 21 червня 2021 року. URL: <https://sozd.duma.gov.ru/bill/1197680-7> (дата звернення: 07.11.2025).
52. Про внесення змін до Кодексу Російської Федерації про адміністративні правопорушення : Федеральний закон № 31-ФЗ від 4 березня 2022 року. URL: <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202203040006?index=16> (дата звернення: 07.11.2025). <https://archive.ph/ZC9Om>
53. Про внесення змін до Кримінального кодексу Російської Федерації та статей 31 і 151 Кримінально-процесуального кодексу Російської Федерації : Законопроект № 464757-7 від 14 травня 2018 року. URL: <https://sozd.duma.gov.ru/bill/464757-7> (дата звернення: 07.11.2025).
54. Про внесення змін до Кримінального кодексу Російської Федерації та статей 31 і 151 Кримінально-процесуального кодексу Російської Федерації : Федеральний закон № 32-ФЗ від 4 березня 2022 року. URL: <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202203040007> (дата звернення: 07.11.2025). <https://archive.ph/r1lbd>
55. Про внесення змін до статей 13.15 і 20.3.3 Кодексу Російської Федерації про адміністративні правопорушення : Законопроект № 253972-8 від 8 грудня 2022 року. URL: <https://sozd.duma.gov.ru/bill/253972-8> (дата звернення: 07.11.2025).
56. Про внесення змін до статей 13.15 і 20.3.3 Кодексу Російської Федерації про адміністративні правопорушення : Федеральний закон № 57-ФЗ від 18 березня 2023 року. URL: <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202303180005?index=2> (дата звернення: 07.11.2025). <https://archive.ph/L4yFl>
57. Про внесення змін до статті 20.3.3 Кодексу Російської Федерації про адміністративні правопорушення» (уточнення відповідальності за дискредитацію добровольчих формувань, які сприяють виконанню завдань Національної гвардії) : Законопроект № 445350-8 від 22 вересня 2023 року. URL: <https://sozd.duma.gov.ru/bill/445350-8> (дата звернення: 07.11.2025).
58. Про внесення змін до статті 20.3.3 Кодексу Російської Федерації про адміністративні правопорушення : Федеральний закон № 640-ФЗ від 25 грудня 2023 року. URL: <http://publication.pravo.gov.ru/document/0001202312250031> (дата звернення: 07.11.2025). <https://archive.ph/7xeIV>
59. Про внесення змін до Кримінального кодексу Російської Федерації (уточнення відповідальності за дискредитацію добровольчих формувань, що сприяють виконанню завдань Національної гвардії) : Законопроект № 445338-8 від 22 вересня 2023 року. URL: <https://sozd.duma.gov.ru/bill/445338-8> (дата звернення: 07.11.2025).
60. Про внесення змін до Кримінального кодексу Російської Федерації : Федеральний закон № 641-ФЗ від 25 грудня 2023 року. URL: <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202312250032> (дата звернення: 07.11.2025). <https://archive.ph/PwdHl>
61. Надалі аббревіатури назв російських органів правопорядку наводяться мовою оригіналу (російською), як вони вжиті в рішеннях окупаційних судів.

**Regional Center for Human Rights
2026**
